

57 822
3F173

TANÍTÓK
ÉS
TANÁROK
SZÁMÁRA

3

MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK

2018. 58. ÉVFOLYAM

MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK
LVIII. évfolyam 2018. 3. szám

TARTALOM

ZS. SEJTÉS GYÖRGYI	
Kettős évforduló okán a 90 év margójára	1
BARTÁNÉ TÓTH MÁRIA MAGDOLNA	
Problémafelvetés: óvoda-iskola átmenet	3
BÁCSI JÁNOS	
Beszédzavarok az óvodás és kisiskolás korban	7
BONDOR MÓNIKA	
Az óvoda-iskola átmenet megkönnyítése a LÜK játékkal	15
MOLNÁR ERIKA	
Iskolára hangolás játékkal, drámajátékkal	233
TÓTH-KOCSIS CSILLA	
Konfliktuskezelés az óvodában és a kisiskolás korban	277

Főszerkesztő:

Bácsi János

Szerkesztők:

Annus Gábor

Cs. Bogyó Katalin

Jancsák Csaba

Pap Anita

Sándor József

Kettős évforduló okán a 90 év margójára

1928 jelentős dátum Szegeden a Boldogasszony sugárút 6. és 8. szám alatti épületek életében. Klebelsberg Kuno kultuszminiszter reformjainak köszönhetően megnyitotta kapuit az állami polgári tanárképző főiskola, valamint ugyanebben az évben az épület szomszédságában létrehozák az intézmény gyakorlóiskoláját.

2018 is jelentős dátum Szegeden a Boldogasszony sugárút 6. és 8. szám alatti épületek életében: alapításának 90. évét ünnepli a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kara, valamint a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája.

A 90 év alatt megtett út néhol rögösnek, nehéznek bizonyult, de az elért sikerek, örömök erőt, lendületet adtak a továbbhaladáshoz.

A 2018–2019-es tanévben mindkét intézmény olyan rendezvénysorozattal szeretné ünnepelni az eredményeket, a 90 év alatt bejárt út sikereit, amely úgy nyújt betekintést a múlt és a jelen pedagógiai folyamataiba, hogy közben Szeged város, a Dél-alföldi Régió, valamint az ország gyakorlóiskoláinak pedagógusai és diákjai, az egyetem oktatói tevékenyen kapcsolódnak az eseményekhez.

A rendezvénysorozat a tanulóktól a szülőkhöz, az óvodapedagógusoktól az általános iskolai tanítókon, tanárokon át az egyetemi oktatókig kívánja megszólítani a köznevelés és a felsőoktatás szereplőit, partnereit.

A programok sorában szerepel a *Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának Jubileumi konferenciája*, amelynek témája a kar története, a korszak társadalmi, gazdasági viszonyai, kulturális és oktatáspolitikai törekvései, s ezzel összefüggésben a korabeli tanárképzés modernizációja, a gyakorlati képzés, s a gyakorlóiskola története.

A SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája a Szegedi Pedagógiai Oktatási Központtal karöltve *Tavaszi pedagógiai napokat* (bemutatóórákat, műhelyfoglalkozásokat) szervez tanítóknak, tanároknak, ahol az intézményben folyó nevelő-oktató munka sajátosságait, osztálytermi jó gyakorlatait úgy szeretné bemutatni, hogy azok elemei adaptálhatóak legyenek más iskolákban is.

A Gyakorlóiskolák Iskolaszövetsége támogatásával *Boszorkánykonyha Szegeden – a város, mint életünk színtere* című háromnapos, országos gyermekprogrammal folytatódik a gyakorlóiskola tavaszi rendezvénysorozata, amely nagyszabású gálaműsorral zárul. Az utóbbi rendezvény kísérőprogramja egy országos rajzpályázat meghirdetése, lebonyolítása.

A rendezvények sorát 2018. november 5-én a gyakorlóiskola nyitja *Az óvodai és iskolai átmenet problémái* című műhelykonferenciával, ahová az iskola tanítói, vezetői Szeged város óvodapedagógusait hívják együttgondolkodásra. A Módszertani Közlemények jelen száma ennek a konferenciának az anyagát foglalja össze. A műhelyfoglalkozások (beszédzavarok, LÜK képességfejlesztő program, a drámajátékok fejlesztő szerepe, a konfliktuskezelés) anyagait összegző tanulmányok kettős nézőpontból, óvodai és kisiskolás kori megközelítésben járják körbe az adott témát. A közös gondolkodás célja, hogy végigkövessük

a kisgyermek óvodából iskolába vezető útját, azonosítsuk a nehézségeket, együtt találjunk megoldásokat arra, hogy minél könnyebbé, lehetőség szerint zökkenőmentessé váljon a kisgyermek számára a folyamat.

Reményeink szerint a Módszertani Közlemények a jelen tematikus számhoz hasonlóan tanulmányok sorával követi végig a két intézmény rendezvénysorozatát, így a lap olvasója is az események résztvevőjévé válhat.

Zs. Sejtes Györgyi
igazgatóhelyettes

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános
és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája

Problémafelvetés: óvoda-iskola átmenet

BARTÁNÉ TÓTH MÁRIA MAGDOLNA

mria.tht@gmail.com

Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata Óvodák Igazgatósága

Ez év tavaszán SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája igazgatója szakmai eszmecserére kérte fel intézményünk óvodapedagógusait, tanítóit, tanárait. A Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata Óvodák Igazgatósága óvodapedagógusai nevében (387 fő) örömmel fogadtam ezt az egyedülálló kezdeményezést, érezve a tiszteletteljes partneri megszólítást, az együttgondolkodásra hívást.

Az óvoda-iskola átmenet közös ügyünk, problémánk, amelyért folyamatosan sokat tettünk, teszünk, ugyanakkor valóban működő és hatékony eredményeket csak néhány területen tudunk felmutatni. A két intézmény közötti szakmai párbeszéd célja a tapasztalat- és véleménycsere, az óvoda és az iskola módszereinek, lehetőségeinek bemutatása az átmenet könnyítése érdekében.

A szakmai eszmecsere tartalmi elemei

A szekció ülések keretében olyan területeket dolgozunk fel, vitatunk meg, amelyek meghatározóak az iskolaérettség, sőt a kudarcmentes, hosszú iskolás évek szempontjából.

Az értelmi képességek fejlesztése (érzékelés, észlelés, emlékezet, figyelem, képzelet, gondolkodás, kreativitás) az Óvodai nevelés országos alapprogramjában és a Pedagógiai Programunkban is meghatározott és kidolgozott. Mi óvodapedagógusok folyamatosan keressük az új, játékos, kíváncsiságot ébresztő, gyermekeket cselekvéssel ismeretekhez juttató képesség- és készségfejlesztés lehetőségeit. A LÜK képességfejlesztő program bemutatása gazdagítani fogja eszköztárunkat.

Az anyanyelv fejlesztése az óvodai tevékenységünk egészében benne van, éppen ezért a beszédzavarok korai felismerése kulcsfontosságú az írás, olvasás megtanulásának sikere vagy akadályozottsága szempontjából. Az témához kapcsolódó szekcióban a beszédzavarok áttekintésében, felismerésében kaphatnak segítséget a jelen lévő óvodapedagógusok, tanítók.

A drámapedagógia módszereinek, a drámajátékok alkalmazásának lehetősége, sőt szükség-szerűsége a módosított Óvodai nevelés országos alapprogramjában kiemelt hangsúlyt kapott. Nevelési gyakorlatunkban régóta jelen lévő drámajátékok az egész személyiséget fejlesztik. Fejlesztő, sőt terápiás hatása megkérdőjelezhetetlen, tudatos pedagógiai alkalmazása nagyon sok kisgyermeknek segített/segít olyan nehézségek megoldásában, amelyek „kezeletlenül” az iskolában további problémákat okozhatnak. Az egymástól való tanulás lehetősége igen nagy érdeklődést és várakozást eredményezett az óvodapedagógusok körében.

A sikeres konfliktuskezelés kiemelt fontosságú tényező a nevelő-oktató munkában, ezt megerősíti az életpályamodellben szereplő azon pedagóguskompetencia, amely a konfliktusok megelőzésére, felismerésére, értelmezésére, kezelésére vonatkozó indikátorokat tartalmaz. A témában az óvodai, iskolai konfliktusok kezeléséről, annak módszereiről és eszközeiről hallhatunk gyakorlati példákkal, tapasztalatokkal színesített, párbeszédet indító kiselőadást.

Átmenet az óvodák aspektusából

Mi, óvodapedagógusok, hiszünk a játék egyedülálló, semmivel nem helyettesíthető szerepében. Óvodában a tanulás lehetséges formái a játékba ágyazott cselekvéses tanulásra épülnek, amelyet az óvodapedagógusok tudatosan terveznek és irányítanak, és pozitív értékeléssel segítik a gyermeki személyiség kibontakozását.

Véleményünk szerint, kevés hangsúlyt kap a játékoság, cselekedtető, felfedezettető tanulás lehetősége az iskola bevezető, kezdő szakaszában, amely még több évig életkori sajátosság marad. Az iskolába nem „kész” iskolások mennek:

„A gyermek az óvodáskor végén belép a lassú átmenetnek abba az állapotába, amelyben majd az iskolában, az óvodásból iskolássá szocializálódik.” (Az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról szóló 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet).

A tanítókkal való informális beszélgetések kapcsán felvetődik bennünk a kérdés: vajon a tanítóknak van-e kompetenciájuk tenni a fenti életkori sajátosságoknak megfelelő pedagógiai elvek érvényesítése érdekében? Van-e a kivárára idő, szervezeti forma, módszer, eszköz?

A három-négy évig tartó óvodáskor biztosítja, hogy a gyermekek szociálisan érette váljanak az iskolára:

„A szociálisan egészségesen fejlődő gyermek kedvező iskolai légkörben készen áll az iskolai élet és a tanító fogadására, képes a fokozatosan kialakuló együttműködésre, a kapcsolatteremtésre felnőtten és gyermektársaival.” (Az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról szóló 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet).

Az iskola első éveiben a kedvező iskolai légkör véleményem szerint – többek között – az egyéni bánásmód elvének kiemelt érvényesítését, az érzelmi biztonság megteremtését, az életkori sajátosságoknak megfelelő módszerek alkalmazását, a motivációra épülő tanulás-szervezést, a rugalmasabb szokás- és szabályrendszer kialakítását jelenti.

Folyamatosan téma és kérdés: a tanítói attitűdtől függetlenül, alkalmas-e a magyar köznevelési rendszer, a maga elvárásaival, hagyományaival a fentiek megvalósítására?

Ebben a kérdésben izgalmas, figyelmet felkeltő párbeszéd várható a szekciókban.

A szegedi óvodák, óvodapedagógusok törekednek az iskolákkal, a tanítókkal való kapcsolat konkrét együttműködési formákban való megvalósítására. A kapcsolattartás szorosabb az ún. körtöltésen kívüli kis településeken, ahol a települések hagyományai is támogatják a közös ünnepek, ünnepélyek megszervezését, a gyermekek fejlődésének nyomon követését, a közvetlen emberi és szakmai kapcsolatok épülését. Nagyon sok óvodának nehezíti a tartalmasabb kapcsolat kialakítását a nagyobb beiskolázási vonzáskörzet. Az óvodák mindegyikében jellemző az igazgatók, tanítók meghívása a beíratás előtti szülői értekezletre, az iskolák programjainak népszerűsítése. Helyenként és esetlegesen szülői fórumok résztvevői a tanítók, ritkán belső képzések meghívott szereplői, előadói.

Úgy érezzük, leginkább az iskolai beíratások előtti hetekben vagyunk fontosak az iskoláknak. Hasznos kezdeményezés lenne közös továbbképzések tervezése, olyan formában is, hogy

a két intézménytípus munkatervében rögzíteni a tudásmegosztás témakörét/témaköreit, a tapasztalatcsere formáit és gyakoriságát.

A fentiek értelmében, jogosan feltehető a kérdés – köznevelési rendszertől, Nat-tól, Alapprogramtól függetlenül – élünk-e saját lehetőségeinkkel az óvoda-iskola átmenet nehézségeinek leküzdése érdekében?

A Nat és a nulladik évfolyam

2018. augusztus 31-én jelent meg a módosított Nemzeti alaptanterv tervezete, amelynek bevezetését 2019 őszére tervezik.

A Nat tervezetének 1.7.1 pontjában rögzített óvoda-iskola átmenetet megvalósító törekvés:

„Az érésben és fejlődésben késést mutató gyermekek számára az óvoda-iskola átmenet megkönnyítésének lehetséges útja az óvoda utolsó éve és az alapfokú képzés első nevelési-oktatási szakaszának kezdete közé illesztett, az iskola pedagógiai programjában rögzített felkészítő évfolyam.” (A Nemzeti alaptanterv tervezete. 2018. augusztus 31.)

Szakmai kérdések fölvetése a tervezettel kapcsolatban:

- Figyelembe veszik-e a kisgyermekek érdekeit?
- Mit jelentene az éretlen kisgyermeknek, ha kiszakítva jól ismert, megszokott környezetükből, iskolai módszerekkel akarnák felkészíteni az iskolára?
- Milyen tárgyi és személyi feltételekkel tervezik a felkészítő évfolyam beindítását?
- Ismerik-e a tanítók az óvodai módszereket?
- Vajon megkérdőjeleződik az óvodapedagógusok kompetenciája, hozzáértése?

A gyermekek érdeke egyértelműen az óvodai fejlesztés és iskola előkészítés mellett szól. Az óvodapedagógusok a teljes óvodai élet alatt figyelemmel kísérik és dokumentálják (Egyéni fejlődési napló) a gyermekek fejlődését, felismerik a fejlesztés szükségességét, fejlesztési terveket írnak minden kisgyermek számára, amelyeket félévente értékelnek. Ebben az életkorban a megszokott, biztonságos környezet, az óvodapedagógusokhoz való érzelmi kötődés nagymértékben támogatja a fejlődést. Van idő az egyéni tempó szerinti haladásra, amelyet a kisgyermekek szükségleteihez, fáradékonyaságához igazítanak.

A felkészítő évfolyam nem tervezi az írás és olvasás tanítását. Ennek vonatkozásában mi értelme kiszakítani a még éretlen óvodásokat az óvodából, iskolás módszerekkel megerősítve a fejlődést?

A tervezet nem szól a kialakítandó szervezeti formákról, a személyi, tárgyi feltételek biztosításáról. Osztályterekben, padosorokban folytatnák az iskolára éretlen gyermekek fejlesztését, vagy biztosított lenne a gyermekközpontú, biztonságos óvodai környezet? Az utóbbi esetben terveznek-e erre támogatást, költséget? A még éretlen gyermekek számára nem megfelelő az iskolai napirend, milyen módon tudná megoldani az iskola a pihenés lehetőségét? Tanórákat vagy fejlesztő foglalkozásokat terveznek, és mennyit naponta? Az éretlen kisgyermek nem alkalmas 4–5 órás, figyelemösszpontosító munkára.

A tanítói diploma elegendő-e az óvodáskorú, de éretlen iskolás gyermekek neveléséhez-oktatásához? A tanítók nem ismerik az óvodapedagógiai módszereket, az óvodáskorú gyermekek életkori sajátosságainak megfelelő tanulás-szervezési eljárásokat. Ennek következtében, nagy valószínűséggel, iskolás módszerek alkalmazásával, előkészítés helyett, „kétsávos” első évfolyam épül be a köznevelés rendszerébe.

Kérdés továbbá, hogyan befolyásolja a törvénymódosítás az óvó- és a tanítóképzés jövőjét?

A szakmai érdekeket figyelembe véve mindenképpen új képzési elemek beépítésére van szükség.

Az óvodapedagógusok többsége úgy érzi, hogy az előkészítő évfolyam bevezetésével kompetenciái megkérdőjeleződnek, a magyar óvodapedagógia eredményei lenullázódnak. A magyar óvodai nevelés értékei, hagyományai, sajátosságai, nemzetközileg elismert gyakorlata továbbra is biztosíték a gyermekek iskolai előkészítésére, a szükséges készségek, képességek megszerzésére.

„Félő, hogy a nulladik évfolyam csupán versenytérp lesz, egy szolgáltatási szegmens, amely törvényszerűen degradálja le az óvodapedagógia már bemutatott kiemelkedő szakmai gyakorlatát. Nem tudjuk, hogy valódi szakmai tartalommal töltődne-e meg az iskola előkészítő, mert az iskola előkészítő funkciót a hazai óvodapedagógia ma is betölti, vagy csupán megint egy, az iskola valódi reformját elkerülendő, számára könnyítő szintet emelünk be a struktúrába.” (A Magyar Óvodapedagógiai Egyesület szakmai állásfoglalása a Nemzeti alaptanterv tervezetéről. 2018. szeptember 28.)

Összegzés

Köszönöm az együttgondolkodás, tapasztalatcsere, egymástól való tanulás lehetőségét az iskola igazgatójának, a programot támogató tanítóknak, tanároknak. Az eszmecesterére önként jelentkező 146 fő óvodapedagógus érdeklődése bizonyítja, hogy a téma aktuális, fontos, és igen érzékeny terület. Szeged városában nem volt még példa hasonló kezdeményezésre, az iskolák többsége csak felszínesen érdeklődik az óvodában folyó pedagógiai munka iránt. Kivételesen megtisztelő, emellett igen jó érzés, hogy a SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája partnerként, a pedagógus-társadalom egyenrangú tagjaiként szólította meg intézményünket, a benne dolgozó óvodapedagógusokat. Bízom abban, hogy ez a kezdeményezés építő jellegű, és követésre méltó lesz Szeged városában, és azon kívül is.

IRODALOM

- A Nemzeti alaptanterv tervezete 2018. augusztus 3. URL: https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2018/08/a-nemzeti-alaptanterv-tervezete_2018.08.31.pdf Utolsó letöltés: 2018.10.10.
- Az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról szóló 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet URL: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=157536.357114 Utolsó letöltés: 2018.10.10.
- Bfró Gyula – Fábíán Katalin: A Magyar Óvodapedagógiai Egyesület szakmai állásfoglalása a Nemzeti alaptanterv tervezetéről. 2018. szeptember 28. URL: <https://tinyurl.hu/zaMb/> Utolsó letöltés: 2018.10.10.
- Kathyné Mogyoróssy Anita: Mit ad az óvoda, mit vár az iskola? In: Chrappán Magdolna (szerk.) 2011: *Az iskolakezdés pedagógiai kihívásai*. Debrecen: Magyar Óvodapedagógiai Egyesület – Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományok Intézete. 64 – 69.

Beszédzavarok az óvodás és kisiskolás korban

BÁCSI JÁNOS

bacsi@jgypk.szte.hu

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája

Kulcsszavak: kommunikáció, nyelvi fejlődés, beszédzavarok, beszéddeficit, fejlesztési lehetőségek

Bevezetés

Az emberek kommunikációs készsége korrelál az életpálya-építéssel, az iskolai teljesítménnyel, a szociális kapcsolatok alakulásával (DSM IV 1995). Ha valakinek átlagon felüli a kommunikációs készsége, könnyebben boldogul az életben, mint az átlagos képességűek. De mi lesz azokkal, akik valamilyen nyelvi zavarral küzdenek, akiknek már óvodás korban deficitese a beszéde, vagy akiknél tanulási nehézségek jelentkeznek már az első osztályban? Megjósolható, hogy hátrányba kerülnek a fent említett három területen (iskolai teljesítmény, szociális kapcsolatok és életpálya-építés). Ezért kell a beszédzavarokat már óvodás kortól diagnosztizálni és megkezdeni a fejlesztést. Dolgozatomban ismertetem és jellemzem a nyelvi- és a beszédzavarokat, majd adok néhány ötletet arra, hogy azok hogyan korrigálhatók komplex fejlesztési keretben.

A nyelvi zavarok

A nyelvi deficitek minden esetben a beszédben is zavarokat okoznak, ezért negatívan hatnak a kommunikációra. Nyelvi-, illetve beszédzavarról akkor beszélhetünk, ha az adott területen az elvárt teljesítmény legalább egy évnyi lemaradást mutat a kortársaikhoz képest, és ez a lemaradás standardizált tesztekkel mérhető. Vagyis megkésett beszédfejlődésről három éves kortól beszélhetünk, mert a beszéd általában két éves korban indul meg, így az egy évnyi lemaradás először három évesen mutatható ki. A korai fejlesztés az utóbbi időben egyre nagyobb hangsúlyt kapott, mint azt a következő idézet is bizonyítja:

„A társadalomban megmutatózó problémák, a jelenlegi szervezeti keretek működési zavarai a mind korábbi prevenció fontosságát támasztják alá. Egyre nagyobb hangsúlyt kap az óvodás életkorban megvalósuló differenciált egyéni bánásmód és fejlesztés, valamint az iskolában az átlagtól eltérő, viselkedési és/vagy teljesítmény-problémákkal küszködő gyermekek speciális, korrekatív ellátása” (Martonné 2002: 7).

A korai fejlesztésnek abban van jelentősége, hogy a nyelvi deficitek kompenzálása legeredményesebben tizenkét éves korig végezhető, mert az agy morfológiai strukturálódása a genetikai kód alapján tizenkét éves kor körül fejeződik be. Ezért a nyelvi deficitek terápiája eddig az életkorig végezhető optimálisan. A DSM-4 szerint a kommunikáció deficitjei a következők:

1. **Expresszív beszédfejlődési zavar**, amely azt jelenti, hogy a kifejező beszédben van probléma vagy vannak problémák.
2. **Kevert, receptív-expresszív beszédfejlődési zavar**, ahol mind a kifejező beszédben, mind a megértésben van deficit vagy vannak deficitek. Azért nincs csak receptív beszédfejlődési zavar, mert a megértés minden esetben megelőzi a kifejezést vagyis, ha deficités a megértés, akkor biztos, hogy maga a beszédprodukciónak is deficités lesz.
3. **Fonológiai zavar**, amely talán a deficitek közül a leggyakoribb óvodás korban, ezért ennek a definícióját idézem:
„315.39 Fonológiai zavar (korábban artikulációs fejlődési zavar) A) A kornak és dialektusnak megfelelő beszédhangok fejlődésileg elvárható használatának hibája (pl. a hangok képzésének, használatának olyan helyettesítési-de nemcsak arra korlátozott-tévesztései, mint k helyett t, vagy a végső hangzók elhagyása). B) A hangképzés nehézségei jelentősen kihatnak az iskolai vagy foglalkozásbeli teljesítményre vagy a szociális kommunikációra” (DSM-IV 1995: 46–47).
4. **Limitált szókincs**, ami azt jelenti, hogy a gyermek jóval kevesebb szót ismer, mint amennyi az adott életkorában elvárható. Ez a deficit az iskolai teljesítményt erőteljesen befolyásolja, hiszen az ismert szókészlethez építjük hozzá az újabb és újabb szavakat.
5. **Olvasási zavar** (diszlexia) csak az iskolában állapítható meg. Csak első osztály év végén lehet pontosan diagnosztizálni, hiszen akkorra jelentkezhet az egy évnyi lemaradás a hangos és/vagy értő olvasás területén. Az olvasási készség zavara kihathat a hangos olvasási készségre és a néma értő olvasásra egyaránt.
6. **Írásbeli kifejezés zavara**, diszgráfia, ez is csak az iskolában diagnosztizálható egyértelműen, hiszen a gyermek csak itt találkozik az írott nyelv elsajátításának követelményeivel, ami azt jelenti, hogy a nem terminális szimbólumoknak jelentést kell tulajdonítaniuk.
7. **Számolási készség zavara** (diszkalkulia), csak iskolában jelentkezik, hiszen itt találkozik matematikai műveletekkel, számolással, óvodai életében a számlálásnak van jelentősége, ami azt jelenti, hogy meg tudja számlálni, hogy egy adott tárgyból hány darab van (DSM-IV 1995).

Mind a diszlexia, mind a diszgráfia, mind a diszkalkulia csak az iskolában jelentkezik, és ezt nem az iskolától kapják meg a gyermekek, mint valami fertőző betegséget, hanem azért alakulhat ki, mert itt állítják őket először az írott nyelv elsajátításának, illetve a matematikai műveletek elvégzésének követelményei elé. Mivel különböző okok miatt még nem érettek ezeknek a feladatoknak az elvégzésére, ezért jelenhetnek meg a már említett tünetek. Óvodában megjósolható, hogy nagy valószínűséggel hajlama van a gyermeknek valamilyen diszproblémára, ilyenkor a prevenciót el lehet kezdeni, de maga a deficit nem diagnosztizálható, hiszen olvasásból, írásból és matematikából csak első osztály év végére van követelményszint.

8. Újabb kutatások azt mutatják, hogy bizonyos nyelvi- és matematikai teljesítmény szoros összefüggést mutat a rövidtávú memória kapacitásával (Baddeley 2001). Tudjuk, hogy a rövid távú memóriánk fonológiai hurkának a kapacitása 7 egység, +2 vagy -2 (Miller 1956). Ha egy gyermek memóriakapacitása nem éri el az öt egységet, akkor nem tud megtanulni olvasni, és nem tud megtanulni a tízes számkörben összeadni és kivonni. Nézzük miért nem! Ha egy első osztályos gyermektől azt kérjük, hogy adjon hozzá a kettőhöz hármat, akkor a következőket figyelhetjük meg: bal kezén

mutatni fogja két ujjával a kettőt (egy memória egység), majd jobb kezén kinyitja három ujját (második memória egység). Soha nem számlálja meg egy kezén a két számnak megfelelő ujjacskákat, pedig tudná, éppen ez az egyik bizonyíték arra, hogy külön memóriaegységeket köt le a kettő és a három számfogalma. Ezek után egymáshoz illeszti a két kezét (harmadik memória egység), mi az, hogy egyenlő (negyedik memória egység), majd összeszámlálja a két kezén a nyitott ujjakat, és boldogan mondja, hogy öt (ötödik memória egység). Ha ezek után megkérdezzük a gyermektől, hogy mi öt, nem fog tudni válaszolni, mert nincs több szabad kapacitás a rövid távú memóriájában. Hasonló folyamatok játszódhatnak le az olvasástanulás folyamatában. Már óvodában, majd iskolában mérni kellene a gyermekek rövid távú memóriájának a kapacitását, és ha az nem éri el az öt egységet, akkor azt memória-játékok segítségével fejleszteni kellene.

A nyelvi zavarok lehetséges okai

Az öröklött tényezők szerepet játszhatnak a beszédzavarokban. Ha egy gyermek szüleinek valamelyike beszédzavarban szenvedett vagy most is beszédzavart mutat, akkor egy ilyen gyermek esetén a beszédzavar valószínűsége tízszer gyakoribb, mint egészséges szülők esetén. Nagyon sok esetben a nagyszülő beszédzavarával hozható kapcsolatba az adott nyelvi deficit.

A terhesség alatti veszélyek közül kiemelést érdemel az a károsító tényező, ha az anya alkoholistá, ha dohányzik, vagy ha drogot fogyaszt. Ezek ugyanis károsíthatják a magzat agyi fejlődését, ami a későbbiekben nyelvi deficitekhez, beszédzavarokhoz vezethet. Egyes gyógyszerek és a terhesség alatt átélt bizonyos betegségek szintén lehetnek károsító tényezők.

A szülés lefolyásában előfordulhatnak veszélyeztető tényezők. Ha a magzat nyakára csavarodik a köldökzsinór, vagy a baba megszorul a szülőcsatornában, vagy nem sír fel születés után azonnal, akkor a gyermek egy ideig hipoxiában szenved, vagyis oxigénhiánya lesz, és ez az oxigénhiány károsíthatja a beszédközpontot. A szülés lefolyása közben vagy közvetlenül a szülés után fellépő oxigénhiány szinte mindig nyelvi deficithez vezet. Ha konkrétan nem is jelenik meg nyelvi deficit, ezeknél a gyerekeknél valamilyen fokban jelentkezni fog a megkésett beszédfejlődés.

Szenzoros funkciók és az észlelés problémái:

- a) **Vizuális percepciós zavarok** szinte minden esetben nyelvi deficithez fognak vezetni. Egyrészt már óvodás korban azzal, hogyha nem ismerik fel a tárgyak sorrendjét (melyik van alul, felül, jobbról, balról stb.), akkor nem alakul ki a relációs szókinccsük, vagy nem helyesen használják a relációs szókinccset. Ez később az olvasás elsajátításának a menetében is problémákhoz fog vezetni, hiszen van olyan diszlexia típus, ami az által alakul ki, hogy nem tudja a gyermek az adott betűket sorrendezni. Másrészt azzal, ha gyengén látás miatt magát a tárgyat nem ismeri fel, akkor nem tudja annak nevét sem megtanulni, mert az adott szóalakot nem tudja a megfelelő valóságdarabhoz kötni. Ilyen esetben mindig szakorvoshoz kell fordulni, hiszen a látás javítása lehetővé fogja tenni a tárgyfelismerést.
- b) **Auditórikus percepciós zavarok** deficitet okoznak a megértésben, később pedig az olvasásban, majd az írásban, helyesírásban. Ha például egy gyermek nem tudja megkülönböztetni a rövid és hosszú beszédhangokat, akkor nem fogja megérteni két szó jelentése között a különbséget. Így lesz például az *öt-ből öt*, vagy a *hidrából hídra*, stb. Később az auditórikus deficit mind az olvasásban, mind a helyesírásban tükröződni fog.

Laterális dominancia, kezesség zavarai nyelvi deficitekhez vezethetnek. Ennek az lehet egy lehetséges oka, hogy a motoros mező még nem működik optimálisan, ezért előfordulhat, hogy a gyermek mindkét kezét azonos módon használja a különböző cselekvés- és mozgássorok végrehajtására. Ha pedig a motoros mező nem működik optimálisan, akkor az jelezhet deficitet a különböző nyelvi tevékenységekben is, hiszen ez a motoros mező felelős többek között a beszédtevékenységért.

Motoros és egyensúlyi rendszer zavarai hasonlóan a dominanciához nem kialakult motoros tevékenységre utalhatnak, és mint láttuk a kialakult motoros tevékenység elengedhetetlen az optimális beszédtevékenységhez.

A nyelvi fejlesztések lehetőségei óvodában és kisiskolás korban

A nyelvi fejlesztés, a beszédfejlesztés, a kommunikációs készség fejlesztése soha nem azt jelenti, hogy a nyelvet és/vagy a beszédet és/vagy a kommunikációt fejlesztjük, hanem azokat a területeket, amelyek szoros kapcsolatban állnak a nyelvi és/vagy beszéd és/vagy kommunikációs tevékenységgel. Ilyenek a **hallás, a látás, a nagy- és a finommozgás, a ritmus, a taktilitás, az emlékezet, a gondolkodás és a képzelet**. Ha ezeket a területeket fejlesztjük, akkor fog fejlődni a gyermek nyelvi képessége, beszédképessége és kommunikációja.

1. **A hallás** (auditorikus percepció) alapja a beszédészlelésnek, ez lesz az egyik alapja a beszéd megtanulásának, majd a beszédprodukciónak. Az olvasás alapja a beszédhangok megkülönböztetése, vagyis hogy különbséget tudjunk tenni a magyar nyelv hangjai között, hogy kialakuljon a gyermekben iskolába lépésre a fonológiai tudatosság. Annak a gyermeknek, akinek halláskárosodása van, biztosan problémát fog jelenteni az olvasás tanulása, hiszen nem vagy nehezen tudja megkülönböztetni a zöngés és zöngétlen párokat, a nagyon hasonló vagy ugyanolyan képzéshelyű és/vagy képzésmódú mássalhangzókat, valamint mind a magán-, mind a mássalhangzók időtartamát. A beszédhanghalló-készség szintjének megállapítására kiválóan alkalmas a Diagnosztikus Fejlődésvizsgáló Rendszer Beszédhanghallás tesztje (DIFER Programcsomag 2011). A beszédhanghallás fejlesztésére nagyon jók azok a versek és mondókák, amelyekben a rímek szinte „tökéletesek”, vagyis csak egy hangban, vagy a hangok időtartamában, vagy csak egy képzésmozzanatban (képzés helye vagy képzés módja) térnek el.
2. **A látás** (vizuális percepció) két területe a ventrális mező (ez felelős többek között a tárgyak felismeréséért) és a dorzális mező (ez felelős a térbeli látásért) teszik lehetővé, hogy felismerjük a tárgyakat, illetve, hogy felismerjük a tárgyak közötti összefüggéseket, vagyis hogy tudjunk térben tájékozódni (Kállai et al. 2008). Az alakfelismerés a tárgyak megismerése és megnevezése elengedhetetlen a szókincs fejlődéséhez. A térbeli tájékozódás, amelyet a relációs szókincs tükröz, nélkülözhetetlen az összefüggések megértésére és megtanulására, valamint a hangok sorrendjének megállapítása és az egyes hangok vizuális felismerése lesz az alapja az olvasásnak. Ennek a készségnek a fejlődése szintén nagyon jól mérhető a már említett Diagnosztikus Fejlődésvizsgáló Rendszer Relációs szókincs tesztváltozataival (DIFER Programcsomag 2011). A vizualizáció fejlesztése mind az óvoda, mind az általános iskola kiemelkedő feladatai közé tartozik. A kirakós játékok, a színzók, a képes gyermekszótárak stb. jól használhatók a vizualizáció fejlesztésében, valamint a relációs szókincs elemeinek gyakorlati példákra való alkalmaztatása – melyik a kisebb, nagyobb, melyik van felül, alul, melyik az első, utolsó stb. – szintén fejleszti a vizualizációt.

3. **A mozgás** azok közé a tevékenységek közé tartozik, amelynek fejlesztése, gyakorlása pozitívan befolyásolja a nyelv, a beszéd és a kommunikáció fejlődését. Azok a gyermekek, akiknek például a mozgás fejlődésében kimarad a „kúszás” fázisa, sokkal gyakrabban mutatnak nyelvi deficitet, mint azok a kortársaik, akiknek ez a fázis megvolt (Martonné 2002). Ezért az oviban minden nap kell olyan játék, amelyben a gyermekek nagymozgásukat gyakorolhatják, fejleszthetik. Ilyen játék a fogócska, minden labdajáték, a körjátékok, stb. A finommozgás fejlesztése pedig azért elengedhetetlen, mert a bal agyféltekénkben található az a mozgásközpont, amely nem csak az ujjak és a többi finommozgást vezérli és koordinálja, hanem a beszélőszerveket is működteti. Vagyis ha különböző tevékenységek során gyermekek finommozgását fejlesztjük, ezzel beszédüket is fejlesztjük. Ilyen tevékenységek a gyurmázás, agyagozás, gyöngyfűzés, az ügyességi játékok stb.
4. **A ritmusnak** nem csak a művészetekben, elsősorban a zenében van szerepe, hanem nyelvünkben bizonyos mondattípusokat a dallam különböztet meg. Például egy ereszkedő dallamú mondat kijelentés, de ugyanez a mondat emelkedő- eső dallammal kiejtve már kérdés. Az olvasás megtanulásának egyik nélkülözhetetlen alapja, hogy a gyermek már óvodás korban megtanuljon szótagolni, és ez a ritmikus mondókákon keresztül valósul meg. Az óvoda feladata, hogy hat éves korára megtanítsa a gyerekeket szótagolva mondókát, verset mondani a ritmus segítségével. Hiszen az olvasástanulás menetében a gyerekek először szótagokra bontják a szavakat, majd ha ezt már biztonságosan tudják, akkor tovább bontják a szótagokat hangokra, majd a megtanult hangokat összerakva kialakul a betűző szóolvasás folyamata.
5. **A taktilitás**, vagyis a valóság (tárgyi világ) különböző érzékszervek segítségével történő megismerése segítséget nyújt abban, hogy fejlődjön a gyermek szókinccse, emlékezete és gondolkodása. Ugyanis, ha egy valóságdarabot különböző érzékszervünk segítségével ismerünk meg, akkor az különböző memóriatípusokban raktározódik el (verbális-, dekratív-, procedurális-, vizuális- és epizodikus memória), és a különböző memóriatípusok interferálnak egymással, minél több helyen van elraktározva egy világfragmentum, annál könnyebb lesz emlékezni rá és annál könnyebb lesz annak segítségével különböző gondolkodási műveleteket végezni (Baddeley 2001). A taktilitás fejlesztése szintén az óvodai- és az általános iskolai nevelés egyik kiemelt feladata.
6. **Az emlékezet** fejlesztése szintén a nyelvi kompetenciát és a beszédkészséget fejleszti. Már láttuk, hogy a mind az elemi számolás, mind az olvasás tanulás menetében egyik elengedhetetlen feltétel, hogy a gyermekek rövid távú emlékezetének a kapacitása elérje az öt egységet. A további fejlesztésre azért lesz szükség, mert a matematikai problémák megoldásához és az értő olvasáshoz (a szövegértéshez) további memóriaegységekre lesz szükség. Hiszen, ha például egy gyermek rövid távú emlékezetének egységeit kitölti az olvasási készség, vagyis hogy el tudja olvasni, mi van odaírva, akkor nem marad a memóriájában hely arra, hogy feldolgozza, megértse azt, amit olvasott. Annál könnyebb lesz egy hallott mesét feldolgozni, vagy később egy olvasott történetet értelmezni, minél több információt tud a hosszú távú memóriájából előhívni és a történet egyes elemeihez kapcsolni. A szókinccsfejlesztés, a memóriafejlesztés egyik legjelentősebb eszköze. A szókinccsfejlesztés azért kiemelt terület mind az óvodában, mind az általános iskolában, mert egy gyermek átlag minden kilencven ébren töltött percében megtanul egy új szót. Ez azt jelenti, hogy egy tizenhat éves középiskolás diák körülbelül negyvennégyezer szót raktároz verbális memóriájában (Pinker 1999). Vagyis ez azt mutatja, hogy egy ember – annak ellenére,

hogyan a szavakat életünk végéig tanuljuk – teljes szókészletének körülbelül a kilencven százalékát kettő és tizenhat éves kora között tanulja meg. Az emlékezet fejlesztésére nagyon sok különböző típusú memóriajátékot találhatunk, a legtöbbet már számítógépen, mely egyáltalán nem idegen az óvodásoktól és a kisiskolásoktól, sőt a legkedvesebb eszközeik közé tartozik úgy, mint az okos telefon, amin szintén nagyon sok memóriajáték megtalálható. A szókincsfejlesztés soha el nem avuló eszköze a mesehallgatás, a spontán beszélgetések és a szerepjáték.

7. **A gondolkodás**, a problémamegoldás egy része verbálisan, belső beszéd segítségével történik. Ha egy problémát kell megoldanunk, akkor azt nagyon sok esetben úgy tesszük, mintha magunkban beszélünk, és latolgatjuk a lehetséges megoldásokat. Ez azért van, mert a valóság tárgyai, a valóságról szóló nyelv, a nyelvhez kapcsolódó szabályrendszer és a gondolkodás egymástól elválaszthatatlan egységet alkot (Csányi 2003). Ebből a felfogásból kitűnik, ha a tárgyi valóságból egyre több dolgot ismer meg, akkor az hat a nyelvi készségemre, de ha a nyelvi készségem fejlődik, fejlődik a szabályismeretem is, ami hatást gyakorol a gondolkodásra. Ez a megállapítás azt is jelenti, hogy az óvodai és az általános iskola alsó tagozatán a megismerés, a gondolkodás alapja mindig a tárgyi valóságból indul ki, vagy azt nevezi meg, vagy az azok közt lehetséges relációkat tárja fel. Ezért a gondolkodás fejlesztése ebben az életszakaszban – óvodás- és kisiskolás kor – a tárgyi világ megismerését, és azok elemeivel végzett manipulációt jelenti.
8. **A képzelet** a gondolkodásnak, a problémamegoldásnak, a történetmesélésnek az a halmaza, amely nemcsak az aktuális világban létező utakat vizsgálja meg a problémamegoldás menetében. Ezeknek az utaknak a mentén születtek a tündérek, a boszorkányok, azok az egerek, akik legyőzik az elefántokat, hiszen a képzelet segítségével a problémamegoldás viszonylag mindig egyszerű, és ami még fontos, a képzeletben egy-egy probléma megoldásához nagyon sokféle úton lehet eljutni. Óvodás- és kisiskolás korban a képzeletet nem kell fejleszteni, mert kimeríthetetlen képzelettel rendelkezik ez a korosztály, hanem nem szabad korlátozni azt, soha nem szabad azt mondani, hogy amit a gyerek mondott, az butaság, hogy én nem erre gondoltam, mert egy kijelentésnek a jelentését éppen az adja, hogy legalább egy lehetséges világban igaznak tudjuk interpretálni (Szabolcsi 1977). Vagyis a gyermekekben a képzeletet nem fejleszteni kell, hanem nem szabad kiölni.

Összegzés

Ahogy a kognitív és biológiai fejlődésnek megvannak a kritikus szakaszai, úgy a beszédfejlődésben is megállapíthatók ilyen mérföldkövek (Cole – Cole 1998). Talán a beszédfejlődés nulladik szakaszának tekinthetjük azt, hogy milyen géneket örököl a magzat, hiszen, mint fent említettük, a beszédfejlődési zavarok egy részének hátterében örökletes tényezők játszanak szerepet. Azért is fontos még a szülői szerep, mert a magyar gyermekek iskolai teljesítménye, így beszédtevékenységének fejlettsége az édesanya iskolai végzettségével korrelál a legjobban.

A beszédfejlődés első szakaszának tekinthetjük a magzati időszakot, a magzat a 3. hónaptól kezdődően érzékeli környezetének beszédhangjait, a születés pillanatától képes elkülöníteni anyanyelvének beszédhangjait bármilyen más nyelv beszédhangjaitól, és édesanyja hangját bármely más anyanyelvi beszélő hangjától. Ezért van jelentősége a nyelvfajlás szem-pontjából annak, hogy beszélt az édesanya, illetve az édesapa a magzathoz (Greenfield 1998).

A nyelv előtti kommunikációnak (születéstől a beszéd megindulásáig, körülbelül a 2. életév) szintén megvannak a jellemzői, úgy, mint az artikulálatlan hangok, a gögicselés, majd a gagyogás. Ha ezek a tevékenységek kimaradnak vagy lerövidülnek, akkor ebből következtethetünk esetlegesen nyelvi deficitnek bekövetkezésére.

Két éves kortól körülbelül 6 éves korig fejlődik ki a nyelv négy alaprendszere: a hangok, a szavak és a viszonyító eszközök, a mondatalkotás készsége és a nyelv használata. A négy alaprendszer fejlődése fokozatos, szakaszait az 1. ábra (Bakk-Miklósi 2006 alapján) foglalja össze.

	2 éves	3 éves	4 éves	5 éves
Mondatok átlagos hosszúsága	1,5–2,5	2,5–5	3,5–6,5	∞, mellék-mondatok beágyazása
Idegenek általi érthetőség	25%	75%	100%	
Nyelvtani formák használata	használ néhány igét, főnevet, melléknevet, számnevet, határozószót és névelőket	Többes-szám	Múlt idő	Jövő idő

1. ábra

A négy alaprendszer fejlődése

Az 1. ábráról leolvasható, hogy a nyelvi fejlődés jellemzői közül a következő hármat emeltem ki: mondatok átlagos hosszúsága, idegenek általi érthetőség, nyelvtani formák használata. A mondatok átlagos hosszúsága alatt azt értjük, hogy az adott nyelvi egységben hány szót és toldalékot használ a gyermek. Vagyis a *Csoki!* kijelentés hossza egy egység, de a *Csokit!* kijelentése már kettő: csoki+t. Az 5. életév végére a gyermek már végtelen számú mondat megalkotására képes, és tud beágyazott mellékmondatos szerkezeteket megérteni és létrehozni. Fontos megemlíteni, hogy a mondatvariációk létrehozásának egyik feltétele a szókincs mennyisége, amiről már volt szó. Lényeges még tisztában lenni azzal, hogy a világ valamennyi országában az iskolaérettség egyik kritériuma, hogy a gyermek megértse a felnőttek minden utasítását, és ki tudja fejezni verbális eszközök segítségével minden kívánságát.

Az idegenek általi érthetőség szerepe abban áll, hogy a gyermek otthon, a megszokott környezetben, a megszokott emberek társaságában remekül kompenzálja verbális deficitjét. Kerültem már olyan helyzetbe, hogy áthívtak az óvodába, hogy nézzek meg egy három éves gyermeket, mert nem beszél. A vizsgálat menetében kiderült, hogy tényleg nem indult meg a beszéde, de édesanyja állította, hogy otthon mindent el tud mondani. Mikor kérdeztem a szülőtől, hogy hogyan kér vizet a gyermek, az anya közölte: „*Hát odamegy a csaphoz, és mondja, ÁÁÁ!*” A szülőnek ez a legtermészetesebb megnyilatkozás volt az otthoni szituációban, de az óvodában, a még idegen környezetben, és ismeretlen személyek között ez nem működött, nem működhetett.

A harmadik nyelvfejlődési szempont a nyelvtani formulák használata. Szintén leolvasható a táblázatból, hogy már kétévesen szinte valamennyi szófajt használ, de elejében ezeket izoláltan, csak később fűzi össze őket mondatokká. A beszédfejlődés indulásakor az igeidők közül a jelen időt használja még csak. Három éves kora körül kezdi alkalmazni a többes számot.

A nyelvtani szerkezetek létrehozásának képessége velünk születik, és ha megérünk rá, akkor használni kezdjük, ezeket nem tanuljuk, és nem is kell tanítani. Ugyanez a helyzet a múlt idővel és a jövő idővel, valamint a többi viszonyító eszközzel is. Bár ezekkel kapcsolatban fontos megjegyezni a következőket: 1. A 3 éves kor azt jelenti, hogy körülbelül akkor (lehet, hogy néhány hónappal előbb, de az is lehet, hogy néhány hónappal később), de az egy éves lemaradás már deficitre, megkésett beszédfejlődésre utal. 2. A toldalékok használatában is elsődleges a megértés, vagyis előbb megérti, csak azután használja az adott nyelvtani formulát. Viszont a megértés nem évekkal előzi meg az alkalmazást. Ha például egy három éves gyermeket karácsonyeste azzal vizsgáztatunk, miután játszott az éppen megkapott élete játékaival, hogy fekdjön le nyugodtan, mert holnap úgy is egész nap játszhat a játékkal, vizsgáthatatlan lesz. Azért nem tudjuk megnyugtani, mert nem tudja alkalmazni és még megérteni sem a jövő időt. A táblázat szempontot adhat a megkésett beszédfejlődés megállapításához. Ha egy éves, vagy annál hosszabb idejű lemaradást észlel bármelyik területen az óvónő vagy a tanító néni, szakember segítségét kell kérni.

A gyermekeket nevelő szakembereknek foglalkozniuk kell a nyelvi deficitet jelző, vagy produkáló gyermekekkel, mert ha segítünk a beszédfejlődésében, mint láttuk, valójában a későbbi életminőségét javítjuk.

IRODALOM

- A DSM-IV diagnosztikai kritériumai. 1995: Budapest: Anima.
- Baddeley, Alan 2001: *Az emberi emlékezet*. Budapest: Osiris.
- Bakk-Miklósi Kinga 2006: *Pszicholingvisztikai alapozás*. Kolozsvár: Ábel.
- Cole, M. – Cole, S. R. 1998: *Fejlődéslélektan*. Budapest: Osiris.
- Csányi Vilmos 2000: *Az emberi természet*. Budapest: Vince.
- Martonné Tamás Mária (szerk.) 2002: *Fejlesztő pedagógia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Greenfield, S.A. 1998: *Utazás az agy körül*. Budapest: Kulturtrade.
- Kállai J. – Bende I. – Karádi K. – Racsmány M. 2008: *Bevezetés a neuropszichológiába*. Budapest: Medicina.
- Miller 1956: *The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information*. Psychological review, 1956 - psycnet.apa.org
- Nagy J. – Józsa K. – Vidákovich T. – Fazekasné Fenyvesi M. 2011: *Az elemi alapkészségek fejlődése 4–8 éves életkorban*. Szeged: Mozaik.
- Pinker, Seven. 1999: *A nyelvi ösztön*. Budapest: Typotex.
- Szabolcsi Anna 1977: Megjegyzések a Montague-grammatikához. In: *Nyelvtudományi Közlemények* 79. 157–175.

Speech Disorders in the Nursery and the Early Stages of School Education

People's ability to communicate is affected by the career building, the school performance, the changes in social relationships. If your communication skills are above average you get on in life easier than people with an average capacity.

But what will happen to those people who have some deficit in speech already in the years of nursery education? They will suffer from disadvantages in all three areas. Because of that reason speech disorders should be already corrected from the nursery education.

In my work I will be looking at the speech disorders and the possibilities of correcting them in the complex development framework.

Az óvoda-iskola átmenet megkönnyítése a LÜK játékkal

BONDOR MÓNIKA

bondormoni@gmail.com

*SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája*

Kulcsszavak: iskolaérettség, reziliencia, logika, ügyesség, kitartás

Az óvoda-iskola átmenet nehézsége, problémája hosszú évek óta téma a kisgyermekkor pedagógiájában. Számos tanulmány, cikk és pszichológiai nézet olvasható ebben a témában, és mindenki kicsit másképp látja a nehézségek okait. Tanítóként azt gondolom, hogy nehéz meghatározni, hogy igazán ki a felelős ezekért a problémákért, vagy mi egyáltalán az a körülmény, ami előidézi ezeket a nehézségeket. Több alkalommal kezdtem már első osztályt, és lettem az osztálytanítója ennek a korosztálynak. Minden osztálynál más-más nehézségeket tapasztaltam. Azt gondolom, hogy nagyon összetett ez a kérdés. Abban viszont biztos vagyok, hogy a szülői háttérnek, az óvónőknek és a tanítóknak is nagy szerepe van abban, hogy hogyan élük meg a gyermekek az átmenetet. Ennek a három színtérnek pedig nagyon jól együtt kell működnie ahhoz, hogy könnyedén éljék meg a gyermekek ezt az időszakot.

Többféle felfogás létezik arra, hogy vajon mikor is kezdődik az iskola-előkészítés időszaka. Vannak, akik azt vallják, hogy az óvodai nagycsoportban kezdődik el ez az időszak, hiszen ebben az évben már napi rendszerességgel kapnak a gyermekek olyan feladatokat, melyek iskola előkészítő gyakorlatokat tartalmaznak. Irányított feladatokat oldanak meg különböző feladatlapokon. Alak, forma, szín megkülönböztetése, vonalvezetés gyakorlása, valamint néhány betűelem alakjával is megismerkednek. Sok gyermek az 1. osztály előkészítő időszakában, mikor például a betűelemekkel kezdünk el foglalkozni, megemlíti, hogy ők már óvodában is találkoztak ezzel a betűelemmel. Ugyanez vonatkozik a számokra is, és a számképekre. Ezért is van sokszor az, hogy a gyermekek az iskola első heteit úgy élük meg, mintha nem is tanulnának, hiszen sok olyan dologgal találkoznak, amit már láttak az óvodában is. Mi tanítók, pedig irányított és jól kiválasztott feladatainkkal tovább tudjuk fejleszteni már meglévő ismereteiket ezekről a dolgokról, anélkül, hogy nehézségnek élnék meg a gyerekek ezeket a feladatokat.

Vannak, akik pedig úgy gondolják, hogy az egész óvodai szakaszt tekinthetjük iskola-előkészítő időszaknak, hiszen folyamatosan a következő életszakaszra készíti fel az óvoda a gyermekeket. Ebből a nézőpontból nézve minden közoktatási intézmény az elejétől fogva a továbbtanulásra készíti fel a gyerekeket. Azt gondolom, hogy helyénvaló ez a nézet, hiszen az ismeretanyagon kívül fontos, hogy elsajátítsák a gyermekek azokat a készségeket,

képességeket, melyek megkönnyítik számukra a következő közoktatási intézményekben való könnyebb boldogulást.

Hogy mi teszi a gyermeket iskolaéretté? Úgy gondolom, a személyiség egészének fejlődése. Az iskolára való felkészülés hosszú folyamat, melyre nemcsak a gyermekeknek, de a szülőknek is fel kell készülniük. Az a gyermek, aki belép az iskolába, még csak papíron lesz iskolás, ettől még nem válik iskolaéretté. Iskolaéretté az iskolában válik, amikor is az ottani szabályrendszerrel, elvárásokkal megismerkedik, és saját maga a lehető legjobban próbál helytállni ebben a szerepben. (Bakonyi 2016)

„Az iskolaérettség a személyiség érésének és fejlődésének egy foka, amikor a gyermek az iskolai feladatok megoldására alkalmassá válik, olyan fejlődési szakasz, amelyben a gyermek a képi gondolkodás mellett képes már a fogalmi műveletekre is, amikor az önkéntelen figyelem mellett egyre nagyobb a szerepe a tudatosan irányított, akaratlagos figyelemnek, amikor a gépies memorizálás mellett fontossá válik a logikus bevésés is.” (Babics 2011: 72)

Az iskolaérettség nem azon múlik, hogy ki mennyi tudással érkezik az iskolába, a legfontosabb az, hogy elsajátította-e az iskola előtt azokat a képességeket, készségeket, melyek segítségével könnyebben veheti az akadályokat az új intézményben. Ezen képességek közé tartozhatnak a teljesség igénye nélkül például a szociális és kommunikációs képességek, különböző társas viselkedési formák kialakítása, verbális képességek, valamint a finommozgásos képességek és készségek megléte is. (Bakonyi 2016)

Mi tanítók, az első napokban, hetekben, sokszor mondjuk a gyerekeknek, hogy a nagy iskolások ilyen már nem csinálnak. Ez bármilyen szituációban előfordulhat. Történet fegyelmezés céljából is, de akár motiváló ereje is lehet. Vajon milyen hatással vagyunk a gyerekekre, ha ezt a mondatot emlegetjük? Azt gondolom nem hiba, ha elhangzik ez a kijelentés, de mindenképp figyelni kell annak gyakoriságára, valamint mindenképp szem előtt kell tartanunk azt is, hogy nem ugyanúgy fog hatni ez a mondat minden gyermekre. Lehet, hogy sokuknak motiváló lesz, de biztosan lesznek olyanok is, akik esetleg megrettennek ezektől a kijelentésektől. Az biztos, hogy az óvoda-iskola átmenet megkönnyítése érdekében nagyon vigyáznunk kell, hogy mivel próbáljuk motiválni a gyermekeket a könnyebb beilleszkedésre, valamint a kezdeti nehézségek leküzdésére.

„Az óvoda a kíváncsiság és tanulási kedv kialakítására épít és megtartására törekszik. Az iskola pedig olyan tevékenységi formákat kíván meg, amelyek a szabálytudaton alapulnak, a kötelező feladatok teljesítését igénylik.” (Dombi – Babics 2013b)

Ebben a témakörben egyre többen emlegetik a reziliencia fogalmát. Gordon megfogalmazása szerint *„a reziliencia a viszontagságos körülményekkel szemben megnyilvánuló képesség a boldogulásra, érdeklődésre, a kompetencia növelésére.”* (Oláh 2005: 52–54) A gyermeki reziliencia kialakulása abban rejlik, hogy vajon elsajátította-e a gyermek azokat a képességeket, készségeket, melyek megkönnyítik mindennapjait az iskolában, valamint tudja-e ezeket a képességeket, készségeket a megfelelő szituációkban használni. Mindebben természetesen nagy szerepe van annak a környezetnek is, ami körülveszi a gyermeket. Itt gondolhatunk az otthoni környezetre, társas kapcsolataira, az óvodára és az iskolára is. Vagy bármely olyan kapcsolatra, melyekkel nap, mint nap találkozik a gyermek. A megváltozott körülményekhez nemcsak a gyermeknek, hanem minden esetben környezetének is alkalmazkodnia kell, így válhat sikeressé a gyermek az új helyzetben, valamint így érhetik pozitív élmények mindennapjai során.

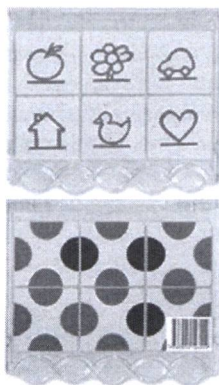
Iskolánkban az első évfolyamon az előkészítő időszaktól kezdve játékos, fejlesztő tanulási technikákat alkalmaznak a tanítók, melyekkel egy időben az előkészítő időszak speciális feladatait is elvégzik. Az alkalmazott módszerek nagymértékben hozzájárulnak

a tanulás iránti pozitív attitűd és a tanuláshoz szükséges készségek kialakulásához. Könnyíti az átmenetet, ha minél több játékoság, sikerélményhez juttatás színesíti az iskolai életet. „A megfelelő motiváció, az elfogadó, segítő, együttműködő pedagógiai szemlélet, a befogadó magatartás a megalapozói az eredményes iskolakezdésnek.” (Dombi – Babics 2013a) Jól tudjuk, a megoldás mindig az osztálytermi folyamatokban dől el.

A tanulmány további részében egy olyan fejlesztő játékot szeretnék bemutatni, amit szívesen használnok tanítási óráimon annak érdekében, hogy a gyerekek számára öröm legyen a tanulás. Tulajdonképpen játszanak, és játék közben észre sem veszik, hogy mennyit tanulnak. Hiszem azt, hogy ennek a játéknak a használatával az óvoda-iskola átmenet is megkönnyíthető.

Egy korábbi tanulmányomban már írtam arról, hogy számos olyan fejlesztő játék áll rendelkezésünkre, melyekkel a tanítási órát változatosabbá, a gyermekeket pedig motiváltabbá tudjuk tenni egy-egy tananyag elsajátításakor. (Bondor 2017) Ezen fejlesztő játékok előnye, hogy játékosan tanítják a gyermekeket, és így sokszor a kisdíákok észre sem veszik, hogy játék közben erőfeszítés nélkül tesznek szert az új ismeretekre, tudásra. Az ilyen fejlesztő játékok közül én egyet emelnék ki, melyet az elmúlt tanévekben előszeretettel használtam tanítási óráimon. Ez pedig nem más, mint a LÜK fejlesztő játékcsalád egyik változata. A LÜK, a Logika, Ügyesség, Kitartás szavak mozaikszava. Játékosan, indirekt módon fejleszti a gyermekek figyelmét, megfigyelőképességét, logikai gondolkodását. Aktívan segít az iskolára való felkészülésben, otthoni és intézményes fejlesztőmunkához egyaránt ajánlott. Ez egy olyan egyedülálló, játékos képességfejlesztő rendszer, mely egyesíti magában a játszva tanulás észrevétlen, önfelédtt örömet és gyors eredményét.

A játéknak többféle változata létezik. A legkisebbeknek készült BambinoLÜK játékban formák, ábrák segítik a tájékozódást. A 6 darabos, ábrákkal, formákkal díszített lapocskákat kell a műanyag táblán a füzetek segítségével a megfelelő helyre tenni. 2 éves kortól használható a játék, a kisebbek is hamar rájönnek a játék szabályára.

1. ábra
Bambino LÜK

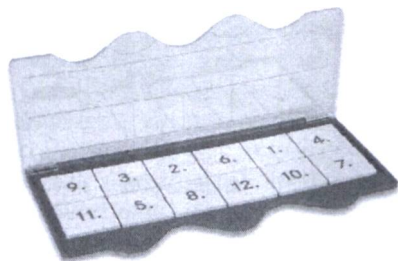
Az óvodások körében elterjedt változata ennek a játékcsaládnak a PocketLÜK játék is. Ehhez a készlethez is tartozik egy műanyag alaplap, viszont lapocskákat nem tartalmaz, a játéktáblán 6 kialakított gomb van, melyet a gyermekeknek a füzet segítségével a megfelelő irányba kell állítaniuk.

2. ábra

Képes fejtörők Pocket LÜK

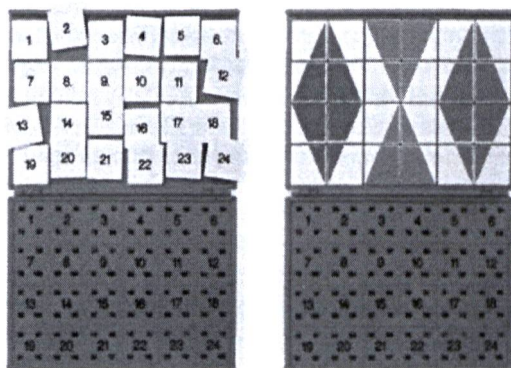
A nagyobbak számára kifejlesztett MiniLÜK játék táblája már számozott lapocskákat tartalmaz. A hozzájuk illő kis füzetek a különböző részképességek minden területére kiterjedő változatos feladatokat kínálnak a gyerekeknek. A MiniLÜK már 4–5 éves kortól jól használható és egészen 12 éves korostáig találhatunk számukra feladatsorokat különböző területekre. A kirakó alaplap tartalmaz 12 db lapkát, melyet az adott füzet egy-egy feladatának megoldása szerint kell behelyezni a kirakóba és az így kapott színkombinációt kell összehasonlítaniuk a gyermekeknek a füzetben lévővel. Egyezés esetén a gyermek hibátlanul oldotta meg a feladatot. Ha hibás a színkombináció, akkor csak azokat a lapokat kell kivenni az alaplapból, melyek nem egyeztek, és így azonnal visszaellenőrizheti a gyermek saját maga, hogy a feladat melyik részénél hibázott. A játék nagy előnye, hogy egyéni-, frontális-, és csoportmunkában is kitűnően használható, valamint differenciált munkához is nagy segítségként szolgálhat. Mindemellett nagy előnye az is, hogy a gyermek saját maga tudja ellenőrizni, és javítani is a munkáját. A játékhoz megtalálhatóak iskola előkészítő füzetek, olvasás, szövegértés, természetismeret, idegen nyelv, logika, matematika tantárgyhoz és témakörhöz igazodó füzetek is.

3. ábra

MiniLÜK

A LÜK játék másik kedvelt változata a 24 darabos, számozott lapocskából álló készlet, és a hozzá tartozó fejlesztő, gyakorló füzetek. A 24 darabos kirakó készletről annyit érdemes tudni, hogy nagyobb teret ad a fejlesztésnek, több variációs lehetőséget biztosít, számos differenciálási lehetőséget is nyújt, valamint a nagyobbak is szívesen használják. Ezt a készletet és a hozzá tartozó füzeteket inkább azok kedvelik, akik nehezebb feladatokra vágnak, vagy éppen nagyon gyorsak és pontosak egy-egy feladat megoldásában. (Bondor 2017)

4. ábra
24 darabos LÜK

A játékcsaládból tanítási óráimon, és az óvoda-iskola átmenet megkönnyítése érdekében a MiniLÜK játéktáblát és a hozzátartozó füzeteket használom. Iskolánk rendelkezik egy osztálynyi táblával és számos fejlesztő füzettel, melyek főképp iskola előkészítő füzetek, valamint 1. és 2. osztály matematika és anyanyelv óráinak tananyagához illeszkedő fejlesztő füzetek. A továbbiakban az iskola előkészítő füzeteket szeretném bemutatni.

Az egyik ilyen füzetünk az *Iskolába készülök!* címet viseli. Ebben a füzetben óvodások számára összeállított játékos, színes, érdekes feladatok találhatóak, melyek a felfedezés és a siker örömeivel tanítják és fejlesztik többek között az alábbi képességeket: ellentétek egymáshoz rendelése; színek és formák megkülönböztetése; rész és egész megfeleltetése; méretek és arányok viszonyítása. Ennek a füzetnek a feladatai jól igazíthatóak az előkészítő időszak tananyagához, így bármely tanórán kitűnően használhatóak és alkalmazhatóak.

A *Figyelemfejlesztő gyakorlatok* című füzet, kitartásra, összpontosításra, logikus gondolkodásra ösztönző, játékos feladatokat tartalmaz. Ebben a füzetben olyan játékos feladatok találhatóak, amelyek érdekes, figyelemfelkeltő logikai játékok révén többek között a kitartás és az összpontosítás képességét fejlesztik. Ugyanis ha a kisgyermek nem képes a korához képest elvárható, tartós figyelemre, akkor kevesebb sikerrel birkózik meg az elé állított követelményekkel. Mivel pedig előbb-utóbb minden kisgyermek szembesül elvárásokkal, legjobb, ha mindent megteszünk annak érdekében, hogy ezeket sikert hozó kihívásoknak, érdekes kalandoknak élje meg.

Egy másik, az előkészítő időszakban, de aztán a későbbiekben is általam nagyon gyakran használt füzet, a *Szemrevaló fejtörők* címet viseli. A füzet játékos, összetett fejlesztő gyakorlatai csak úgy oldhatóak meg jól és sikeresen, ha a kisgyermek több logikai műveletet

vége egyszerre. Ez a képesség pedig sok gyermeknek gondot okoz, a legtöbben nehezen kezdenek hozzá az ilyen típusú feladatokhoz. Az érdekes, figyelemfelkeltő képek pontos megfigyelése, összehasonlítása és egymáshoz rendelése által, hatékonyan fejleszthető a problémamegoldó gondolkodás. A feladatok megoldásához mindig több szempontot kell mérlegelni a gyerekeknek. A fejtörők mindig játékosak, ugyanakkor épp összetettséjük révén jelentős mértékben járulnak hozzá a bal, illetve a jobb agyféltekéhez köthető készségek és képességek összehangolt fejlődéséhez. Ezért is használják szívesen ezt a kötetet az óvodákban és az iskolában is egyaránt.

A játék használatának magyarázata kezdetben még sok időt vesz igénybe. Minden esetben együtt kezdünk neki a játéknak. A 12 lapocskából az első 3-4 lapocskát kezdetben együtt tesszük a helyére, majd mikor ráéreztek a gyermekek a feladat menetére, logikájára, onnantól kezdve önállóan megoldhatják azt. A játék egyik nagy előnye, hogy önellenőrzésre neveli a gyermekeket. A kisdíák saját munkáját önállóan le tudja ellenőrizni úgy, hogy a füzetben lévő színskálát összehasonlíttja az általa a játéktáblán kapott színskálával. Ha annak minden része megegyezik, akkor a gyermek hibátlanul oldotta meg a feladatot. Ha nem, akkor mindig csak azokat a lapokat kell kivennie, melyek nem egyeztek, és a számolás segítségével újra megoldani az elrontott feladatot. Így a gyermek rögtön látja, hogy épp hol hibázott. Valamint az önellenőrzés másik nagy előnye az is, hogy nem kell megvárni a gyerekeknek, hogy a tanító leellenőrizze a munkájukat. Ők maguk tudják ellenőrizni és javítani is azt. Természetesen a helyes javításra is meg kell tanítani a gyerekeket. Valamint persze mi tanítók is szeretnénk tudni, hogy ki hogyan oldotta meg az adott feladatot, esetleg mennyit hibázott. Ilyen esetben, ha a gyerekek befejezték a feladatot, elég annyit mondanunk nekik, hogy mutassák meg a kapott színskálát, és abból már mi is láthatjuk, hogy hogyan oldották meg a feladatot.

A tapasztalat azt mutatja, hogy szeretnek játszani a gyerekek a MiniLÜK játékkal. Azzal, hogy műanyag lapocskákat pakolgathatnak, valamint közben számos színes képpel találkozhatnak, játéknak fogják fel a feladatmegoldást, és közben észre sem veszik, hogy számos készségük fejlődik, feladatmegoldásuk egyre gyorsabb lesz, valamint figyelmük is sokkal kitartóbbá válik. Mivel a füzetek nagyon változatos feladatokat tartalmaznak, így hosszabb ideig leköthető a gyermekek figyelme, és az, hogy saját munkájukat önállóan le tudják ellenőrizni, minden esetben motiváló számukra. Az az öröm, amit a helyes megoldás után az arcukon látunk, leírhatatlan. Sokan úgy jönnek iskolába, hogy már óvodában is használták ezt a fejlesztő játékot, így az átmeneti időszakban óvodai élményeket is felidézhetnek a játék közben. Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy természetesen a finommotorikus képességük is fejlődik, hiszen a lapocskákat mindig pakolgatni kell. Feladat megoldása közben a helyes válaszra kell tenni azokat, új feladat kezdeténél pedig vissza kell helyezni őket az alaplapra. Tehát minden feladatmegoldás során legalább kétszer biztosan mozgatniuk kell a 12 lapocskát.

Az elmúlt tanévben magam is készítettem feladatokat a játéktáblához. Bármely tantárgyhoz, és tananyaghoz igazodva változatos feladatokat készíthetünk mi is a gyerekek számára. Ez azért jó dolog, mert akár egyéni fejlesztésre egy-egy gyermeknek külön-külön is készíthetünk feladatokat aszerint, hogy épp mely képességeit szeretnénk fejleszteni. Környezetismeret tantárgy tananyagához készült a legtöbb feladat, ennek oka az volt, hogy ehhez a tantárgyhoz nem állt rendelkezésünkre füzet. Viszont a játékot ezen az órán is szerettük volna használni. Úgyhogy a tananyaghoz igazodva minden órához készítünk egy játékot hallgatók segítségével.

A játék készítése nagyon egyszerű. Először is egy színkombinációt kell kitennünk a játéktáblán a lapocskák segítségével, majd a táblát megfordítva, megkapjuk a számok sorrendjét. Ehhez igazodva megalkotunk 12 kérdést, vagy bármely utasítást. A játéktáblához használt feladatot egy táblázatba szerkesztjük, majd a helyes válaszokat, a kapott színkombináció mögötti számok sorrendjében kell elhelyeznünk. Volt olyan, hogy a válaszok képek voltak, szókapcsolatok, esetleg rövid mondatok. De volt olyan is, hogy állathangokat hallgattunk a gyerekekkel, és ki kellett találniuk, hogy melyik állat hangját hallották.

A lehetőség adott, a feladatkészítéshez pedig csak egy kis kreativitásra van szükség. Az biztos, hogy a gyermekek imádják azokat az alkalmakat, mikor elővesszük ezt a játékot. Azzal is tisztában kell lennünk, hogy az átmenet és az első két iskolai év eredményessége kihat a gyermekek későbbi tanulmányaira is. Így nagyon sok minden múlik rajtunk, tanítókon. Természetesen az óvoda, az iskola, és a családi környezet is mind befolyásolhatja ennek az időszaknak a sikerességét. De az biztos, hogy új pedagógia módszerek alkalmazására van szükség ahhoz, hogy eredményessé, sikeressé, és játékosabbá tudjuk tenni a gyerekek számára az iskolakezdést. Ennek a fejlesztő játéknak a használata pedig biztos siker a gyerekeknél.

A zökkenőmentes iskolakezdés sikerességét az is döntően befolyásolja, *„hogy van-e kellő idő az átállásra, az alkalmazkodásra az új körülményekhez. Erre hivatott a tudatosan átgondolt, jól tervezett átvezető időszak beiktatása az óvodából iskolába átlépéskor, mielőtt megkezdődne az első évfolyam tantervi anyagának tantárgyi és tanórárendszerű feldolgozása. Ekkor derül ki a tanító számára, hogy csoportjában kinek milyen erősségei, gyengeségei, pótolnivalói vannak, s ezek a hiányok mekkorák – ki milyen jellegű és intenzitású fejlesztést igényel, mennyire terhelhető, illetve milyen haladási sebességet bír el.”* (Wadmin 2009) A LÜK fejlesztő játék ebben az időszakban is kitűnően használható és jól alkalmazható a gyerekek hiányos képességeinek fejlesztésére is.

A megfelelően kiválasztott módszer, esetleg fejlesztő játék mellett, természetesen a tanító személyiségén is sok múlik. Megkönnyítheti, de olykor nehezítheti is a váltást a gyerekek számára. Az első találkozás a tanítóval és az első benyomások mindig nagy hatással vannak a gyerekekre. Fontos, hogy a tanító egy elfogadó légkört, kellemes, esztétikus környezetet alakítson ki a gyerekek számára. Segítse a gyerekeknek a beilleszkedést, segítse elő a biztonságot nyújtó személyhez kötődést. Érdekes, élményszerű tanítási órákat mutasson a gyerekeknek, tele játékkal és változatos módszerekkel, nem csak a tantermen belül, hanem akár a tantermen kívül is. Kapcsolatorientált, stabil, magabiztos személyiség legyen, lojális és elfogadó. Legyen nyitott az új módszerekre, tudjon helyesen választani a különféle módszerek között, valamint legyen nyitott a gyermekek felé. Ha ezek az elvek nagy tudatossággal és teljességgel megvalósulnának, minden bizonnyal jóval kevesebb kudarc érné az iskolába járó gyermekeket.

IRODALOM

- Babics Edit, Sztanáné 2011: *Az olvasási képesség fejlődése az olvasástanulás kezdeti szakaszában*. Baja: Eötvös József Főiskolai Kiadó.
- Bakonyi Anna 2016: *Az óvoda-iskola átmenet alapkérdései* URL: <https://oviadmin.hu/index.php?menu=cikk&id=186> Utolsó letöltés: 2018.10.08.
- Balogh Katalin, Porkolábné 2005: A tanulási képességeket meghatározó pszichikus funkciók fejlődése, a tanulási nehézségek korai felismerésének lehetőségei, a fejlesztés perspektívái. In: Balogh László – Tóth László (szerk.): *Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből*. Budapest: Neumann Kht. URL: http://mek.oszk.hu/04600/04669/html/balogh_pedpszich0039/balogh_pedpszich0039.html Utolsó letöltés: 2018.10.08.

- Balogh Katalin, Porkolábné –Szűcs Judit, Balázsné – Gregorits Anna, Szaitzné 2004: *Kudarc nélkül az iskolában*. Budapest: Trefort Kiadó.
- Bondor Mónika 2017: Tehetség gondozás LÜK-játékkal az 1. és 2. osztályos tanulók tanítási óráin. *Módszertani Közlemények*, 3. 15–20.
- Cole, Michael - Cole, Sheila R. 2003: *Fejlesztéslélektan*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Dombi Alice, Fáyiné – Babics Edit, Sztanáné 2013: *Pedagógus mesterség - Pedagógus mesterségbeli tudás és az átmenetek* URL: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagugus_mestersegV2/76_pedagugus_mestersgbeli_tuds_s_az_tmenetek.html Utolsó letöltés: 2018.10.08.
- Dombi Alice, Fáyiné – Babics Edit, Sztanáné 2013: *Pedagógus mesterség – További ismeretek* URL: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagugus_mestersegV2/tovbbi_ismeretek5.html Utolsó letöltés: 2018.10.08.
- Keményné Gyimes Erzsébet 2007: A megküzdés problémái az átmenetek időszakában. *Módszertani Közlemények*, 4. 146–156.
- Kende Anna - Illés Anikó 2007: A rugalmas beiskolázás és az oktatási szakadék összefüggései. *Új Pedagógiai Szemle*, 11. 17–41. URL: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-rugalmas-beiskolazas-es-az-oktatasi-szakadek-osszefuggesei> Utolsó letöltés: 2018.10.08.
- Oláh Őrsi Tibor 2005: Az iskolai sikertelenség szociolingvisztikai megközelítése *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8. 45–58. URL: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-iskolai-sikertelenseg-szociolingvisztikai-megkozelitese> Utolsó letöltés: 2018.10.08.
- Wadmin 2009: *Az óvoda és az iskola közötti átmenet problémáinak oldása*. URL: <http://ofi.hu/az-ovoda-es-az-iskola-kozti-atmenet-problemainak-oldasa> Utolsó letöltés: 2018.10.08.

The facilitation of the transition from kindergarten to elementary school with the help of game LÜK

Game LÜK is a kind of improving game that teaches children playfully to improve their concentration, observation and logical cogitation.

Several activity books can be bought to the game board and can be applied to the work in kindergartens and schools perfectly well. I fully believe that with the help of this game the transition between the kindergarten and elementary school can be made easier. To make this transition easier, we, teachers have important roles as well.

In my study I would like to introduce this game and those school preparation activity books, by which children can overcome difficulties playfully and learn without efforts.

Iskolára hangolás játékkal, drámajátékkal

MOLNÁR ERIKA

erikamona@futour.hu

*SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája*

Kulcsszavak: játék, tanulás, ráhangolás, aktivitás, kíváncsiság fenntartása

A játék az ember életében több funkciós tevékenység. Amellett, hogy örömeztetést fejt ki, feszültségoldó hatású, fontos szerepe van az egészséges lelki egyensúly, a személyiség-fejlődés kialakulásában. A gyermek játék közben tanulja, tökéletesíti a környezetében megfigyelt viselkedésformákat.

A játékforma változásán keresztül végigkövethető a gyermeki pszichikum fejlődése. A csecsemőkori elsősorban a mozgás fejlődésének szolgálatában áll, majd a tárgyak bevonásával alakulnak ki a konstruktív játék elemei. A szerepjátékok már a környezetben felismert általánosított emberi tulajdonságokat mutatják. A folyamat következő fordulópontja a szabályjáték, mely meghatározott fejlettségi szintet kíván a gyermektől. A szabályok elsajátításának képessége előre mutat egy következő életszakaszra, ami szorosan kapcsolódik az intézményesített tanuláshoz. Ez az a minőségi változás, amely kiegyensúlyozott megoldásokat kíván a pedagógusoktól. Ebben lehet segítségünkre a drámapedagógia. Alkalmazásával játszva fedeztetjük fel a világot. A módszerbe az óvodások és kisiskolások azonnal bekapcsolódnak, hisz a játék mindennapjaik természetes tevékenységformája volt eddig is.

A drámajáték együttes cselekvést kíván. A gyerekek közösen élnek meg olyan helyzeteket, melyek a teljes személyiségükre hatással vannak. A játékban való részvétel csakis önkéntességen alapul. A gyerekek képzeletbeli világuk alkotói, szereplői lesznek a pedagógus által kijelölt szabályok, keretek segítségével.

A résztvevőket ez a tevékenységforma segíti a beilleszkedésben, önismeretben, elfogadásban, önálló gondolkodásban. Fejleszti a kreativitást, szabálytartást, a kifejező mozgást, a tiszta beszédet.

A foglalkozások alapját szolgáló mozgásos- és beszédtechnikai gyakorlatok

A mozgás fejlesztése

A tervszerű mozgásfejlesztésnek nagy szerepe van a hatékony írás-, olvasástanulásban. Ebben a digitális korban – amikor a gyerekek egyre több időt töltenek inaktívan a televízió, számítógép, okostelefon rabságában – ne hagyjuk háttérbe szorulni, építsük be a mindennapi életükbe a tudatos mozgást. Ez az, ami fejleszti a nagymozgást (játékai többek között a gurulás, kúszás, mászás, járás, futás, dobás, kapás...) és a finommotorikát (játékai többek között a papírtépés, gyöngyfűzés, gyurmázás, gombolás...).

Amiről talán kevés szót ejtünk az a keresztmozgás, mely gyakorlása stimulálja az agyat, fejleszti a tanulási képességeket, a figyelmi tevékenység intenzívebbé válik. Mindez két ellentétes testfél egyidőben történő összerendezett mozdulatsorát jelenti (ellentétes térd, könyök összeérintése; ellentétes kéz, sarok; végtelen jel rajzolása levegőben jobb, bal, páros, majd ellentétes karmozgással). Ezek a mozgások a néptáncban, népi gyermekjátékokban fellelhetőek. Mivel a test középvonalának átlépése kisgyermekkorban nehézségekbe ütközik, javasolt a fent említett gyakorlatokat öt éves kor felett végeztetni. Ekkorra alakulnak ki olyan koordinációs képességek, melyek lehetővé teszik a keresztmozgásokat.

A fonomimikai jelek használata

Az olvasástanítás segítésére alkalmazott módszer, mely különböző meghatározott mozdulatokat, mozgásos jeleket köt minden tanuló hanghoz, betűhöz. Az így megtanult jelek segítségével szavakat, szóösszetételeket, mondatokat lehet elolvasni.

Nagy szerepe van abban, hogy mindenki megtalálja az egyéni tanulási technikáját.

A befogadóhoz különféle úton jut el az információ.

Hiszen amikor az adott betűt tanuljuk, az adott hangot hangoztatjuk, látjuk betű formájában, elmozogjuk fonomimikai jellel, és ezt is látjuk egy-egy grafikában, majd átírjuk, leírjuk. Alapvetően háromféle típusba sorolhatók a tanulók az információbefogadás szempontjából:

Vizuális típus, akinek a képek, grafikonok segítik a tanulást. A segítő munkafolyamatok a következők lehetnek: rajzok, szimbólumok, logikai ábrák, gondolati térkép, (térbeli vázlat) kialakítása, szövegkiemelés különböző színekkel, melyek képet adnak a megtanulandó anyagról.

Auditív típus, akinek a hallott szöveg, zenéhez, ritmushoz kapcsolható információ, megbeszélés segíti a tanulást.

Mozgásos típus, akinek a kézműveskedés, funkcionális, tanult mozgásforma, például mozgás társítása hanghoz, szöveghez, levegőbe írás, kézbe fogható szemléltető eszköz segíti a tudás elmélyítését.

A tanítási órákban a felsorolt módszerek mindegyikének használatával megkönnyítjük, hatékonyabbá tesszük a tanulást. Így a tanulókkal együtt feltérképezzük, kifejlesztjük, mely tanulási típusok alkalmazása hozza meg számukra az eredményességet. A fonomimikai jelek használata komplexen fejleszti a mozgást, az emlékezetet, a figyelmet, logikai készséget.

A légzéstechnika fejlesztése

A légzőgyakorlatok végzése közvetlenül hat az idegrendszerre. Rendkívül hatékony módja a gyerekek lenyugtatásának, a figyelem összpontosításához történő felkészülésnek, valamint alapja az érthető, helyes hangképzésnek, beszédképzésnek.

A gyakorlatokat mindig friss levegőjű helyszínen, ellazított testtel, kilégzéssel kezdjük. A kifújás, belégzés, kilégzés folyamatát, időtartamát a gyermekekkel ismertetett kézmozdulatokkal érdemes irányítani.

Az egyszerű légzéstechnikai gyakorlatokat (léggömbfújás imitálása kézmozdulattal, vagy teljes testtel; virágnylás eljátszása karral, vagy teljes testtel, stb... mindez irányított légzéstechnikával) utánmondásos gyakorlatok kövessék (levegővételeként bővülő szöveg; egy levegővételre megadott szöveg hangoztatása artikulálva és/vagy ritmustapással, és/vagy egyenletes lüktetéssel), már ismert vagy könnyen megtanulható mondókákkal, versrészletekkel.

Artikulációs készség fejlesztése

Az érthető helyes hangképzés, beszédképzés a beszédszerveink tudatos mozgásának kialakításával jön létre. Az artikulációs gyakorlatok végzésekor természetesen ügyelni kell a helyes légzésre, valamint a hangok, szavak, mondatok ritmusára, a feszültségmentes testtartás kialakítására.

Első lépés a tanulók artikulációs képességeinek megfigyelése. A hangadás, beszédhangok, valamint a beszéd folyamat kóros hibáinak javítása szakember feladata, mi ennek a folyamatnak segítői, kiegészítői lehetünk a következő artikulációs gyakorlatokkal: minden betű tanításakor az adott hang helyes ajakmozgatása kerül előtérbe, ilyenkor a kistükröt is elővesszük, hogy tudjunk korrigálni; titkos nyelven (magánhangzóval) szavak, mondatok hangoztatása; nyelvgyötrők, rövid mondókák, versek bevonása – sokszor általam alkotott szövegek, hogy az óra anyagához szervesen kapcsolódjon.

Ritmusérzék fejlesztése

A ritmusérzék fejlesztése nem kizárólag a zenei nevelés része. A nyelvi képességek fejlesztésére és a matematikai gondolkodásra is hatással van, valamint finomítja a mozgáskultúrát.

A ritmus mint jelenség része az életünknek. Gondoljunk csak a lélegzetvételünkre, szívdobbanásunkra, lépéseinkre, valamint a bennünket körülvevő természetes és épített környezetünkre.

A metrumérzék fejlesztése, az egyenletes lüktetés érzékeltetése, amikor is egyenletes mozgás végzése történik önmagában, vagy éneklés, mondókázás közben, kiegészíthetve egy lépéses csárdással, test-, ritmushangszerekkel.

Az ütemérzék fejlesztése a mondóka vagy a dal hangsúlyainak kiemelésével, a ritmus hangoztatásával, tapsolásával történik.

Az első tanítási napok

Az iskolai élet első néhány napja az ismerkedésé, minden folyamat mesébe, a gyermekek aktuális életéhez kapcsolódó történetbe ágyazva alakul.

Már a tanévnyitó ünnepséget követően egy szituációs játék keretében felfedezőkké válnak és elindulnak megismerni a Titkok Várát (az iskola épülete). A labirintus-szerű folyosók végigjárását követően eljutnak a Tudás Terméhez (osztályterem), melynek ajtaja egy meghatározott dal (Hétfő, kedd, szerda, csütörtök...) eléneklésére nyílik ki. Így ismerkednek az épülettel és megtanulják a napindító dalukat.

A következő játékok egymás megismeréséről szólnak. A szőnyegen – a leendő beszélgetőkörök állandó helyszínén – körben ülve bemutatkoznak teljes nevükön, majd elmondják, milyen néven szólítsák őket. A játék második fokozata a mellettük ülő becenevének és saját nevüknek elisméltése. Ezt követően egy népi gyermekjáték segítségével (Ki segít nekem...) győződnek meg arról, mennyire emlékeznek egymás nevére. A beszélgetőkörben már óvodájukról, barátaikról, kedvelt játékaikról számolnak be.

Az iskola szabályrendszerét egy általam aktuálisan kialakított folytatásos mesében ismerik meg az Állatiskola szereplőin keresztül. Amikor kérdéses helyzetekbe kerülnek a történet résztvevői, a mesemondást szüneteltetem, a gyerekek pedig lehetőséget kapnak arra, hogy az Állatiskola szereplőit jó tanácsokkal segítsék, majd néhány szituációt a tanulók szerepjátékkal megjeleníthetnek.

Az első tanítási órákra mindenképpen a komplexitás jellemző, melyekben fellelhető megfelelő ritmusban, jól felépített módszertani rendszerben a matematika, anyanyelv, mozgás,

éneklés, rajz. Az óra anyagához illeszkedve építem fel a foglalkozássort, mely beszédtechnikai gyakorlatokkal indul, mondókája a témához kapcsolódik, majd jöhet zenére mozgás, állókép kialakítása.

A tanórák rugalmasan kezelt időtartama mellett sokkal lényegesebb, hogy milyen módszereket, technikákat alkalmazunk ahhoz, hogy az alapvetően kíváncsi gyermek érdeklődését fenntartsuk. A játék, a mozgás, az aktivitás a tanulók életkori sajátosságait tekintve része kell, hogy legyen a munkafolyamatoknak. A gyerekek leghatékonyabban cselekvés közben tanulnak, a már meglévő ismereteiket használják fel az új információ befogadására.

Így lehet kihasználni a tanulók személyes, hétköznapi szinteken lévő tudását, saját erőforrását, és a megismerésre váró új ismeret felé irányítani, annak szolgálatába állítani; így teremtve kapcsolatot a hétköznapi tudásforma és az iskolai tantárgyak feldolgozása között.

IRODALOM

- Baji-Gál Ferencné 2004: *Drámapedagógia alkalmazása. – Foglalkozásleírások alsó tagozatosok számára.* Debrecen: Pedellus.
- Balogh Tibor 1991: *Lélek és játék.* Budapest: Akadémiai.
- Gabnai Katalin 1993: *Drámajátékok.* Budapest: Marczibányi téri Művelődési Központ.
- Neelands, Jonothan 1994: *Dráma a tanulás szolgálatában.* Budapest: Marczibányi téri Művelődési Központ.

Preparing Children for School with Games and Drama Activities

Games which essence lies not in the objects play an important role in a child's life. When children start school they already have some knowledge about their direct and wider environment, their learning experience is expanding. We must bear in mind that the nursery school students are confident, independent and we must not turn them into exhausted, uncertain primary school ones. This age group is very active, playful; their attention is engaged only by interesting things. Within the framework of institutionalized learning drama games can be used to actively involve lower primary school students in learning.

Konfliktuskezelés az óvodában és a kisiskolás korban

TÓTH-KOCSIS CSILLA

csikocsis@jgypk.szte.hu

*SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája*

Kulcsszavak: *játék, személyiségfejlesztés, önbizalom, kommunikáció, konfliktuskezelés*

Tanulmányom címe azt jelzi, hogy ebben az írásban kísérletet teszek a 3–8 éves gyerekek konfliktusainak, esetleges agresszív viselkedésük okainak a feltárására, továbbá hasznos tanácsokkal szeretnék szolgálni ezek kezelésére, csakúgy, ahogy számos szerző teszi azt kitűnő tanulmányában (Kádár 2012, Gőbel 2014 stb.).

A pozitív pszichológia hatására számos olyan mű és módszer lát napvilágot, amely már egészen kicsi gyermekkortól segíti a nevelést, gondolok itt a mesepszichológiára, a „boldog iskolára” vagy „Varázsjátékokra”.

Természetesen minden szerző a saját foglalkozása és/vagy hivatása szempontjából kutatja az okokat és ad hasznos tanácsot. Ez alól én sem leszek kivétel, hiszen gyakorló pedagógusként fogom megközelíteni a témát. Ebben az írásban nem lesznek hosszú elméleti fejtegetések. Ezzel szemben a konfliktuskezelés gyakorlati oldalát kívánom bemutatni, rábízva az érdeklődőre, hogy hasznosnak és felhasználhatónak tartja-e munkája során az itt olvasottakat.

Napjainkban az óvodások és kisiskolások tele vannak félelemmel, szorongásokkal, feszültségekkel, amelyek okai lehetnek a viselkedésproblémának. Sok kisgyermekre mondjuk, hogy szociálisan éretlen, ami alatt azt értjük, hogy nem tudnak sem társaikkal, sem a felnőttekkel együttműködni, hiányzik belőlük a tolerancia, az empátia, kötődési nehézségeik vannak, nem tudnak másokhoz kapcsolódni. Segítenünk kell őket abban, hogy megtanuljanak másokat elfogadni, és a közösség szabályait is be tudják tartani.

Az emberre jellemző, hogy már egészen kis korban rá tudunk hangolódni mások figyelmére és rá tudunk venni másokat, hogy figyeljenek ránk, tehát az imitációs képességünknek köszönhetően kialakul a szociális kötődés, amely lehetővé teszi a normakövetést, a szabályok betartását. „Ahogy a gyermekek növekszenek, felismerik, hogy a szabályok egész életünket meghatározzák, de nem cselekvési terünket körbe záró ketrecként, sokkal inkább cselekvési szabadságunkat, felelősségünket meghatározó határokként. Minél felismerhetőbbek és stabilabbak ezek a határok, annál inkább biztonságban érezhetik magukat” (Tóth-Kocsis 2017: 39).

Az elfogadás és a biztonságérzet mellett hangsúlyoznunk kell a figyelem meglétét, amely szintén alapja a szociális készségek kialakulásának. Kicsi korában minden gyermek nagy kíváncsisággal vág bele az őt körülvevő világ megismerésébe. Ha kellő odafigyeléssel irányítjuk ezt a folyamatot, és igyekszünk megőrizni a kíváncsiságát, valamint ezt a megismerési vágyat nem letörni, hanem nevelgetni, terelgetni akarjuk, akkor náluk kialakul a másokra való odafigyelés képessége.

Természetesen a gyermekek a szociális képességeik zömét a játékon keresztül alakítják ki, de ne felejtjük el, hogy a játék egyben a legfontosabb örömforrás is. A játéknak energizáló hatása is van, a játszó gyermekek nem fáradnak el, újra és újra belemerülnek a játékba, ismétlik azt, és ez az élmény fokozza a cselekvési vágyat, lehetővé teszi a tevékenység pontos végrehajtását. „A gyermek természetes nyelve, tanulásának és kommunikációjának legfontosabb eszköze a játék. Ha szeretnénk megérteni őt, közel kerülni hozzá, megtanítani neki valamit, segíteni nehézségei leküzdésében, akkor mindehhez elsősorban játékon keresztül vezet az út” (Cohen 2015: 221).

A játék fejleszti az érzékelést és észlelést, a képzeletet, a verbális és non verbális kommunikációt; az énkép és önértékelés; a fegyelem és kooperáció; a problémamegoldás; a kreativitás és improvizáció képességterületeit, vagyis komplexen fejleszti a személyiséget, és mivel segítségével a gyermekek megértik az emberi helyzeteket, így javul együttműködési és konfliktuskezelési képességük is.

Az alábbiakban azokat a játékokat szeretném bemutatni, amelyeket az az igény szült, hogy a gyermekeknek olyan környezetet teremtsék, amelyben szabad kíváncsiskodni, hibákat ejteni, de sokat tanulhatnak társainktól, a tapasztalatainkból.

Ha együtt játszunk a gyerekekkel, segíthetünk nekik önmaguk és társaik megismerésében, és így az elfogadásban is. A *mintha* világában próbára tehetik képességeiket és elviselhetőek lesznek kudarcuk. A különböző konfliktusok attól alakulnak ki és mélyülnek el, hogy nem tudunk, esetleg nem vagyunk hajlandóak a másik ember nézőpontjába helyezkedni. Ehhez nagyon jó játékok a fantázia játékok és a szerepcserék.

A szerepcserés játékok során az addig háttérbe szoruló, félnék gyerek kerülhet domináns helyzetbe. Amikor a gyerekek nehezen birkóznak meg valami erős érzélemmel, szomorúak, a szabályok határait feszegetik, agresszívek, vagy képtelenek megoldani egy nehézséget, kezdeményezzünk olyan játékokat, ahol ezt szerepjátékban kipróbálhatják. Az első pillanatban agresszívnak, durvának vagy éppen hiperaktívnak tűnő gyermekek sokszor küzdenek olyan problémákkal, amelyek feszültté, frusztrálttá teszik őket. Büntetések sorozatát zúdíthatjuk rájuk, de az eredeti probléma legfeljebb elfojtódik, a frusztráció növekszik és az első adandó alkalommal utat tör magának. Ha képesek vagyunk ilyenkor olyan játékot kezdeményezni, amelyben megtudjuk a probléma valódi okát, könnyebben tudjuk azt orvosolni is.

Az általam ismertetett játékok nem közvetlenül foglalkoznak az agresszióval, mégis személyiségformáló hatásuknak köszönhetően segítenek a gyermekeknek konfliktusaik erőszakmentes megoldásában.

A játékok vezetése nagy felkészültséget, átgondolást igényel, mivel a gyermekek körében akkor leszünk hitelesek, ha nem játékosak vagyunk, hanem valóban játszunk, Cohen szavaival élve „belépünk a gyerekek saját világába”.

A játékok leírását követően röviden azt elemzem, hogy milyen konfliktusok esetén érdemes azt játszani, és mit fejleszthetünk az adott játékkal. Életkori megkötést nem teszek, mert véleményem szerint kis változtatással a kiscsoportos óvodástól a kisiskolásig mindenki tudja az alábbi játékokat játszani.

A játékok ismertetésénél a hosszas magyarázat helyett a *mutatom és mondom*, vagy *mondom és mutatom* elv érvényesüljön. Ezekben a játékokban általában nincs kieső, mivelhogy a frusztráltságot akarom csökkenteni és nem a szorongást, félelmet növelni. Amelyik játékban mégis kiesés van (pl. Cápa) ismételjük meg a játékot többször, hogy mindenkinek legyen lehetősége végig játszania a játékot.

Játékok bemutatása

1. Térdkoccintó

Egy adott idő alatt mindenki összekoccintja a térdét minél több társával, úgy, hogy közben a szemébe néz. A játék tapssal kezdődik és tapssal zárul. A játék után beszámolás (ellenőrzés) van – ilyenkor körben állunk, egy gyermek a körön belül körbe megy, és minden társánál megáll. Akivel már összekoccintotta a térdét tovább lép, akivel még nem, ott most koccintanak.

A „Térdkoccintó” azon kívül, hogy oldja a feszültséget, és nagyon jó diagnosztizáló eszköz lehet abban, hogy a gyermekek milyen mértékben szabálykövetők. A játék nagyfokú együttműködést kíván, hisz megfelelően közel kell állniuk a társukhoz, hogy a térdüket össze tudják koccintani. Nagyon fontos, hogy a gyermekek nézzenek a társuk szemébe, hisz a másik ember (gyerek) megszemlélése is növelheti az empátiánkat iránta. Természetesen előfordulhat, hogy túl erősen érintik össze a térdüket, társuknak fájdalmat okozva ezzel. Amennyiben ezt tapasztaljuk, a feladat végrehajtásánál állítsuk le a játékot azzal, hogy „ezt ma nem tudjátok játszani”. Ne nevezzük meg, hogy ki miatt nem sikerült, hisz a csoport együttesen felel. Egészen kicsi korban is tudják már, hogy ki miatt állítottuk le a játékot, de így nem képzünk bűnbakot, elkerülve ezzel a szorongást. A helyes viselkedés így interiorizálódik, belsővé válik.

2. Vadászat

Ebben a játékban a gyerekek ujjá a fegyver, tenyerük pedig a céltábla. A kezüket tenyérrel kifele a hátunkra teszik (ezt meg is mutatjuk). A játék tapssal kezdődik és azzal zárul. Mindenki mozgásban van, a gyerekek megpróbálják egymás céltábláját eltalálni úgy, hogy ujjukkal azt megbökök.

Ez a játék is diagnosztikus eszköz is egyben. A játékot megbeszélés követi. Kérdezzük meg, hogy hány találatuk volt pontosan. Ha valaki túl sokat mond, ami az adott idő alatt nem lehetséges, a csoport figyelmezteti, hogy mondjon igazat. A játékot a csoport létszámától és a rendelkezésre álló hely nagyságától függően kell játszani, a játékvezető pedig a feszültséggel kell, hogy gazdálkodjon. Ha túl kicsi a tér és sokan vannak, a feszültség is nagy lesz. Ha túl sokáig tart a játék, akkor lökdösődés, szabálytalankodás lesz a vége. Amennyiben túl nagy térben és kevesen játsszák, nem jön létre a feszültség.

Lehet, hogy meglepő, hogy „fegyver” lesz az ujjunkból. Hol itt az erőszakmentesség? – kérdezhetik sokan. A gyerekek, különösen a fiúk a legszigorúbb tiltás ellenére is játszanak háborúsdit. A valódi fegyverek élethű másaival nem is lehet mást gyakorolni, csak az agressziót, de teljesen más a képzelt fegyverek esete, hisz ami most puska, a következő pillanatban távcső, vagy mobiltelefon, pedig a valóságban az csak egy vécepapírguriga. Bizonyára mindenki látott már kisgyermeket, amikor puskaként használja a kezét. Azok a gyerekek, akiknek megtiltjuk, hogy kifejezzék agresszív késztetéseiket, úgy érzik, hogy valami baj van velük, ráadásul a tiltott dolgok mindig izgalmasak és vonzóak is egyben. Igyekezzünk inkább valamifajta konszenzusra jutni a „fegyverek” használatát illetően.

3. Szoborjáték

A gyermekek különböző, például boldog, meglepett vagy szegénylős szobrokat jelenítenek meg. Először mindenki egyedül alkotson szobrot, de ha már tudnak egymásra is figyelni a párok, akkor sétáljanak a térben, ragadjanak össze a kisujjuknál fogva, vagy a könyöküknél, a válluknál, és a szobrokat is így alakítsák.

A játék jól fejleszti az empátiás érzést és az együttműködést. Legyünk bátrak és a vidám, szomorú érzéseknél „menjünk mélyebbre”! Legyenek utálkozó, sértődött, dühös stb. szobraink is. Az a tapasztalatom, hogy a gyermekek egyre nehezebben fogalmazzák meg érzéseiket, mert egyáltalán nem ismerik azokat a kifejezéseket, amelyekkel leírhatják őket. Ahhoz, hogy fel tudjuk dolgozni, meg tudjuk érteni ezeket az érzelmeinket, meg is kell tudnunk nevezni azokat. A következő lépésben megtanulhatjuk másokon is megfigyelni és megnevezni a különböző érzelmeket.

4. Varázsszőnyeg

Képzeld meg, hogy a csoportszoba szőnyege tulajdonképpen egy varázsszőnyeg és tudunk vele röpködni! Úgy kell rajta jönni, menni – mindig egyenletesen eloszolva –, hogy a varázsszőnyeg ne boruljon fel és senki se essen le róla.

A játék befejezéseként dicsérjük meg a csoportot: ügyesek voltatok, jó messzire tudtunk repülni. Ezt követően megbeszélhetjük, hogy vajon mit láttunk a magasból, milyennek láttuk az alattunk lévő világot.

A játék során nem csak a téri tájékozódásuk erősödik, hanem a másokkal való együttműködés is megvalósul. A játékvezető közben megfigyelheti, hogy ki az, aki mindig figyel és kiegyenlíti az egyensúlyt.

Ha nincs szőnyegünk nem baj, egy fiktív teret is kijelölhetjük, így még inkább használhatjuk a fantáziánkat.

5. Nézd meg jól!

A teremben sétálunk lassan és csendben (esetleg relaxációs zenére) és közben igyekszünk mindenkit jól megfigyelni. Válasszunk ki egy színt másokon!

Ezt követően ülünk le, mondjuk el, hogy milyen színeket figyeltünk meg. Ha van rá időnk, akkor a megfigyelt színekből (csoportonként) képeket is készíthetünk. A játék során a figyelem, a megfigyelés képessége fejlődik.

6. Cápa

Ebben a játékban van egy „cápafigyelő”, egy „cápa” és a többi játékos. A terembe hula-hoppkarikákat rakunk le, ezek lesznek a szigetek. A játékosok a szigetek körül járnak, azaz „úszkálnak”, és amikor a cápafigyelő elkiáltja magát, hogy *cápa*, mindenki igyekszik felállni egy szigetre. Ekkor jön a cápa, és akinek lelóg a lába a szigetről, azt elkapja, ilyenkor az a gyermek kiesik. A játékosok számának csökkenésével együtt a szigetek számát is csökkentjük. Később az egyre fogyatkozó szigetekeken csak úgy férnek el a gyermekek, ha összeölelkeznek, összekapaszkodnak és segítik egymást.

A játék a mozgásbiztonságot, az empátiát, az együttműködést is segíti.

Kezdetben és főleg egészen kicsi gyerekeknél a pedagógus legyen a cápa, de nagyobbaknál, vagy ha már többször játszottuk, ezt a szerepet átengedhetjük a gyerekeknek is.

7. Vakjáték

Többféleképpen is játszhatjuk. A gyermekek először csak csukják be a szemüket és nyújt-sák ki a karjukat, majd sétáljanak a térben. Ha valakihez hozzáérnek vagy összeütköznek, akkor álljanak meg, nyissák ki a szemüket és induljanak újra. Amikor már biztonságosan mozognak csukott szemmel, akkor az adott térben alakítsunk párokat, fogják meg egymás kezét, és az egyikük csukja be a szemét, a másik pedig vezesse. A játék másik változata az,

hogy a gyermekek egymás mögött állnak, a hátul álló az előtte levő vállára teszi a kezét. Aki elől áll, becsukja a szemét, a hátul álló pedig irányítja, és úgy mennek. Jó, ha a játékot csendben végezzük. Mondhatjuk ezt a gyerekeknek: „kíváncsi vagyok, milyen ügyesen tudjuk ezt csendben játszani”.

Minden csukott szemű játék bátorságpróba, bizalom játék. Soha ne kössük be a gyerekek szemét, mindig legyen lehetőségük kilesni, ha arra van szükségük. Amíg egyedül sétál a térben, a felelősség az övé, de amikor valaki a társát vezeti, már övé a felelősség, hogy ne ütközzenek senkinek és semminek. Amennyiben a gyerekek nem figyelnek egymásra, rángatják, lökdösik egymást, a játékot le kell állítanunk.

Ilyenkor mindig a csoportot szólítjuk meg: „Ti ma nem tudátok ezt játszani.” Természetesen utána játszhatunk mást.

Azok a gyerekek, akik kellő önbizalommal rendelkeznek, kevésbé válnak agresszívvé, erőszakossá. Nem kell az erejüket felhasználva elérni céljukat, az akadályok nem frusztrálják őket, sokkal inkább kihívásként tekintenek rájuk, és képesek a megfelelő stratégiát kiválasztani leküzdésükhöz. Napjainkban nagyon fontos, hogy már gyermekként is megtanuljunk különböző stratégiákat alkalmazni mindennapi életünkben és konfliktusaink megoldásaként egyaránt.

8. Köralakítás

Alakítsunk kört, fogjuk meg egymás kezét. Töltsük ki a lehető legjobban az adott teret, úgy, hogy ne engedjük el a kezeket, majd utána próbáljunk a lehető legkisebb térben összehúzódnunk. A feladatot többször megismételhetjük.

A kézfogás már maga is kihívás, hiszen van, aki csak a pedagógus kezét hajlandó megfogni és van olyan, aki bizonyos társai kezét nem szeretné. Ha a kézfogással csak rábeszélés vagy erőszak útján tudunk kört alkotni, a játékot ne erőltessük, és az érintés elfogadására más játékkal készítjük fel a gyermekeket.

Ha ennél a játéknál nem okoz gondot a kézfogás, arra kell nagyon figyelni, hogy a gyermekek ne rángassák egymást. Amikor a legnagyobb teret elfoglaltuk és nem szakadt szét a kör, akkor hívjuk fel mindenkinek a figyelmét arra, hogy együtt milyen nagyok tudunk lenni. A legkisebb tér elfoglalásánál az összebújás, a szoros ölelés a fontos, hiszen mi összetartozunk. Ezt az élményt tudja nekünk nyújtani ez a nagyon egyszerű játék.

9. Készítsünk szobrot

Egymás testéből készítjük el a szobrokat, úgy, hogy egyikünk a szobrász, aki a másik gyermek testét, mozdulatait, grimaszát beállítja. Meghatározhatjuk a témát is, és a „mű” elkészültével kiállítást is rendezhetünk.

Ez a játék az empátiát fejleszti. Nehézsége abban rejlik, hogy az érintés nagyon kényes dolog. Barátok, barátnők gyakran összebújnak, összeölelkeznek, de másokat megérinteni, mások érintését elfogadni, úgy, hogy nem vagyunk közeli viszonyban, nehéz dolog. Az elfogadás és a tapintat egyszerűre kell, hogy jelen legyen.

10. Csináljunk esőt

A gyermekeknek egy mozdulatsort kell végezniük, amivel előhívhatják és hallhatják is az esőt. A mozdulatsort a játékvezető indítja, a körben ülők sorban és egyenként kapcsolódnak be és végzik a mozdulatot mindaddig, amíg a játékvezető újabb mozdulatot nem kezd el. A mozdulatsor a következő: összedörzsöljük a tenyerünket, a combunkon tapsolunk, a tenyerünkkel, majd gyorsabban tapsolunk (nagyobbaknál csettinthetünk helyette),

egyszerre tapsolunk és dobogunk a lábunkkal. Ezután visszafelé haladunk, azaz abba hagyjuk a dobogást, a tapsolást, a tenyerek összedörzsölését és végül csend lesz.

A játék megosztott figyelmet igényel, hisz csak az hallja az esőt, aki nem a mozdulatra, hanem a hangokra figyel. A játék fegyelmezettségre és a mozdulatok sorrendjének a megtartására nevel, szerialitást fejleszt.

11. *Építsünk várat!*

Ebben a játékban egyidejűleg ketten vesznek részt, a többiek nézők. Adott időre különböző méretű dobozokból kell minél magasabb várat építeni, úgy, hogy az egyik gyermek a várat építi, míg a másik utasítja, hogy melyik dobozt hova helyezze. Aki épít, nem dönthet egyedül, mindig csak az utasítást hajthatja végre, még akkor is, ha nem ért vele egyet. A játékot nehezíthetjük úgy, hogy aki épít, annak be kell csuknia a szemét.

Akkor leszünk igazán hatékonyak, ha minél többen mindkét szerepben kipróbálhatják magukat. Az egyik szerep a pontos, hatékony utasítást gyakoroltatja, a másik, a feladat pontos megértését és végrehajtását.

12. *Az elefánt, a zsiráf, a kenguru és a bűzös borz*

Körben állunk. A játékvezető a kör közepén áll és rámutat valakire, miközben kimondja a címben szereplő állatok valamelyikének a nevét. Ha az elefántot mondjuk ki, akkor a gyermeknek az elefánt ormányát kell formálni a karjával, miközben a bal és jobb oldali szomszédja az elefánt nagy fülét mutatja az ormányos felé fordulva.

A zsiráfnál a zsiráf kis szarvát, míg a mellette állók a zsiráf foltjait kell hogy mutassák. A kengurunál a zsebet kell mutatni, a két mellette álló szomszéd közben ugrál, a bűzös borznál mindenki befogja az orrát és a szomszédok el is fordulnak tőle. Az áll be középre, aki nem hajtja végre azonnal a feladatot, vagy eltéveszti a mozdulatot. A játék azon kívül, hogy jó hangulatot teremt, lehetőséget ad a tanulóknak az irányításra, a játékvezetésre is. Erősíti a figyelmet és a fegyelmet.

13. *Madárijesztő*

Egyenesen állunk, majd megfeszítjük először a bokánkat, majd a térdünket, a combunkat, a fenekünket, a hasunkat, a vállunkat, a karunkat, a könyökünket, az ujjainkat, a nyakunkat, a fejünk búbját is. A gyermekek sorra feszítik az izmaikat, ahogy mi a gyakorlatokat soroljuk. Ezek után a lazítás következik: *elengedjük a fejünk búbját, a nyakunkat, a vállunkat* stb. ugyanúgy, ahogy az előbb megfeszítettük, csak éppen fordított sorrendben.

A kicsi gyermekeknek a testrészek kontrolálása nehéz feladat, ez nagy figyelmet és figyelmet igényel tőlük. A sorrendiség nagyon fontos. Az izmok feszítésének és lazításának feszültségoldó hatása van, és nem csak a test egyensúlyérzékelésére van jó hatással, de segít a lelki egyensúly megteremtésében is. Hasonló gyakorlatot végezhetünk – ha van rá lehetőségünk – ülve és fekvé is.

14. *Lassúfutás*

A lassúfutás gyakorlat – a 13. játékhoz hasonlóan – a testsémát erősíti, az izmokat feszíti, lazítja. Ebben a játékban az nyer, aki a leglassabban ér célba, de folyamatosan futó mozgást végez. Ebben a játékban az is sikerélményt élhet át, akinek máskor lehetősége sincs nyerni egy futóversenyen. A feladat végrehajtásához kontrolált mozgás és fegyelmezettség szükséges. Azok a mozgásos gyakorlatok, amelyekben a mozgás lazító és nyújtó elemei megjelennek relaxációs hatásúak (Bagdy 2017: 35).

15. Rosszalkodó játék

Kijelölünk egy akkora kört, amelyben a játék összes résztvevője kényelmesen elfér, és még mozogni is tud. Mindenkinek rosszalkodnia kell, de csak azt lehet tenni, amivel másnak fájdalmat vagy sérülést nem okozunk. Rosszalkodni csak a körön belül szabad, ha kilépünk belőle „megjavulunk”. Tapssal a játékvezető is leállíthatja a rosszalkodást, és ha valaki túl messzire megy, vagy másnak fájdalmat okoz, akkor ezt meg is kell tennie.

A játék oldja a feszültséget és egyben stresszlevezető is.

16. Boszorkányos

A *Rosszalkodó játéknak* egy változata. A boszorkány háttal áll a gyerekeknek, akik most is rosszalkodhatnak, de amikor a boszorkány megfordul, mindenkinek mozdulatlaná kell válnia. Aki megmozdul, azt a boszorkány kővé változtatja. Ha a boszorkány ismét háttal fordít, tovább lehet rosszalkodni.

Nem szoktam megmondani, hogy a *kővé változtatás* azt jelenti, hogy nem szabad megmozdulni, mert a gyerekek ezt maguktól is tudják. Amikor boszorkány vagyok, nagy hókuszpókusszal varázsolom el a gyermeket, odamegyek, megforgatom, megölelem, és ha tudom, akkor fel is emelem. A gyerekek nagyon élvezik ezt a szertartást, a nagy ölelésben teljesen feloldódnak.

A gyors váltásokkal a gyerekek az önkontrollt gyakorolják, akár csak az utánzós, hirtelen megállós játékok esetében.

17. Cseréljen helyet, aki ...

Körben ülünk. A játékvezető a körön kívül áll és különböző utasításokat mond: *Cseréljen helyet, aki szereti a csokit, vagy akinek van testvére, vagy aki volt már cirkuszban* stb.

Variálhatjuk az utasításunkat az osztályunk vagy csoportunk élményeihez kapcsolódóan is.

A lényeg, hogy a viszonylag semleges állítások után mélyebb, bizonyos értelemben kényes témák is sorra kerülhetnek, aszerint, hogy milyen probléma merült fel az osztály vagy a csoport életében. Például, ha valakinek a szülei éppen válnak, helyet cserélhet olyanokkal, akiknek a szülei már elváltak. Ha valakinek éppen akkor született kistestvére, helyet cserélhet azzal, akinek már van testvére stb. A gyerekek felismerhetik, hogy bizonyos problémákkal nincsenek egyedül, nem kell sem titkolóznuk, sem szégyenkezniük.

18. Menj oda ahhoz...

A teremben elszórtan helyezkedünk el. A játékvezető különféle utasítást mond: *Menj oda ahhoz, akinek legjobban tetszik a haja (akinek a legszebb a mosolya, aki a legjobban viselkedik, aki szokott neked segíteni, akinek nehezebb az élete, mint a tiéd stb.) és érintsd meg az ujjaddal!*

A felsorolásból is látszik, hogy kezdetben egészen semleges dolgokat mondunk, majd komolyabb, nehezebb témákat érintünk. Mindig a célunknak megfelelően válasszuk utasításokat, hiszen ezt követően megbeszélhetjük az átélteket. Kérdezzük meg a gyermekeket, miért gondolják, hogy x-nek nehezebb az élete, mint az övé stb.... A játékvezető a felelősség, hogy a gyermekek egymásról ne mondjanak bántó dolgokat.

Mivel mindenki egyszerre mozog, lesz olyan gyermek is, aki körül nagy lesz a csoportosulás, (például a népszerű lányok körül), és lesz, akhez nem mennek oda. A játék azért jó, mert lehet, hogy valakit éppen akkor nem választanak, de ő viszont választ valakit, így nem marad egyedül. Ha van olyan, akit soha nem választottak, olyan utasítást mondjunk, hogy mi tudjuk őt választani, és álljunk be a játékba.

A játék nagy mértékben fejleszti az empátiát, az önismeretet és a szociális érzékenységet.

Elköszönés

Remélem a felsorolt játékokkal kedvet ébresztettem, és azt is remélem, hogy a gyerekekkel való játék, valamint a velük együtt töltött idő a nevelők számára is örömteli lesz. Nem ígérem, hogy ha kipróbálták az összes játékot, akkor minden magatartási probléma elmúlik, és minden konfliktus szelíden és békésen fog megoldódni. De abban biztos vagyok, hogy közelebb kerülnek a gyermekekhez, jobban fogják érteni és könnyebben el tudják őket fogadni. A játékok segítségével rábírhadjuk a gyermekeket az együttműködésre, erősíthetjük önbizalmukat, kapcsolataikat, és még a felszabadult örömet is átélhetjük velük közösen.

IRODALOM

- Bagdy Emőke 2017: *Pszichofitness gyermekeknek, szülőknek és nevelőknek*. Budapest: Kulcslyuk.
- Cohen, Lawrence J. 2015: *Játékos nevelés*. Budapest: Kulcslyuk.
- Göbel Orsolya 2014: *Égig emelő légzés: stresszcökkentő, önértéknövelő, integrációt elősegítő fantáziajátékok óvodások számára – Varázsjátékok 3*. Budapest: L'Harmattan, Könyvpont.
- Kádár Annamária 2012: *Mesepszichológia – Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Budapest: Kulcslyuk.
- Ranscburg Jenő 2001: *Félelem, harag, agresszió*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tóth-Kocsis Csilla 2017: *Drámapedagógiai módszerek alkalmazása az iskolai konfliktusok megelőzésében. Módszertani Közlemények*, 3. 36–45.
- Walker, Jamie 1997: *Feszültségoldás az iskolában*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Preventing conflicts in early childhood education

In the 3–10-year-old age group, we have argued that since their knowledge is closely related to the physical world, they will be much more receptive and open-minded through imaginative present times, there is a growing need in the Hungarian school system for institutional games and playful activities. The application of drama-based pedagogical methods were developed for preventing several kinds of aggression present in schools or resulting from conflicts in nursery schools and schools.

Exercises and drama games are described, which are useful for teachers in managing student aggression effectively.

Tisztelt Szerzők! Kedves Kollégák!

Szeretnénk tájékoztatni önöket, hogy a folyóiratunkban megjelent tanulmányok minőségi színvonalának biztosítása érdekében a szerkesztőségbe érkezett munkák véleményezésére szakértő lektorokat kérünk fel. Ezzel nemcsak a lap tudományos színvonalának, szerzőink referáltságának a növekedését szeretnénk erősíteni, hanem segíteni kívánjuk az Önök további munkáját, szakmai tevékenységét és kapcsolatait is.

A beküldött írásokhoz, kérjük, adjanak meg *öt kulcsszót*, valamint írjanak egy rövid, *angol nyelvű összefoglalót* is. Kérjük továbbá, hogy tanulmányaikban kövessék a hivatkozási rendszerünk *formai szabványát*:

<http://www.gyak.jgypk.u-szeged.hu/index.php?menu=pri&pid=mokoz>

A közleményekbe szánt írásait a következő e-mail címre várjuk:
modszertan@jgypk.szte.hu.

A szerkesztőség címe: 6725 Szeged, Boldogasszony sgt. 8.

Telefonszám: +36/62-546-083

A szerkesztők

Kiadja a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kara
és az SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája

A kiadásért felelős: a kar dékánja és a gyakorlóiskola igazgatója

Kiadóhivatal: 6725 Szeged, Boldogasszony sgt. 6. Telefon: +36/62-546-068

Szerkesztőség: 6725 Szeged, Boldogasszony sgt. 8.

E-mail cím: modszertan@jgypk.u-szeged.hu

A címlapot tervezte: *Fischer Ernő* terve alapján *Annus Gábor*

Technikai szerkesztő: *Annus Gábor*

Évente négy alkalommal jelenik meg.

Évi előfizetési díja: 2400 Ft

ISSN 2063-3734

Készült:

Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő

Felelős vezető: *Drágán György*

www.innovariant.hu

<https://www.facebook.com/Innovariant>